

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА Прикладної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Особливості психосексуального розвитку дівчат у пізньому підлітковому віці в залежності від батьківського ставлення»

Студента (ки) 2 курсу групи ЗПС-61
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Рубан І.В.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник к.психол.н., доцент Барінова Н.В.

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії _____

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОСЕКСУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІВЧАТ. ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ НА ПСИХОСЕКСУАЛЬНІСТЬ ДІВЧАТ ПІДЛІТКІВ	5
1.1. Поняття та складові психосексуальності.....	5
1.2. Формування психосексуальності дівчини-підлітка в залежності від якості ставлення батька до доньки.....	13
1.3. Характеристика пізнього підліткового віку.....	24
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	29
2.1. Об’єкт, предмет, мета та завдання дослідження.....	29
2.2. Характеристика вибірки.....	30
2.3. Опис методів дослідження.....	30
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІВЧАТ У ПІЗНЬОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ	34
3.1. Особливості образу тіла у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення.....	34
3.2. Статеворольові моделі дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення.....	43
3.3. Образ Жіночого у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення.....	50
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останніми роками відбуваються значущі трансформації «інституту сім'ї», змінюється рольовий розподіл у родині, змінюються ролі батьківства. Сьогодні ми спостерігаємо суттєве зростання кількості розлучень, на 30% більше порівняно з показниками минулого року, особливо це набуває велике значення в стані війни, коли відсутність батька в родині стає нажаль вимушеною «нормою». Також трансформація сьогодні торкається і гендерних норм, спостерігається різноманіття гендерних ролей. Особливо вразливими в цій ситуації є підлітки у яких статево рольова ідентичність тільки в процесі становлення. (А.В. Алексєєва, Т.В. Говорун, Л.М. Гридковець, Г.Л. Корчова, О.С. Кочарян, Г.О. Коцюба, С.Д. Максименко, І.В. Найдовська).

Вплив батьківського ставлення на формування психосексуального розвитку дівчат насамперед розглядався в роботах таких українських науковців (О.С. Кочарян, Н.В. Барінова, М.А. Півень, А.О. Харченко, О.К. Яковенко). В яких було показано значення саме якості батьківського ставлення на статево рольове формування жінки. Тому в роботі було використано параметр якості батьківського ставлення як основний, а не наявність батька в родині як такого.

Об'єкт дослідження - психосексуальна сфера особистості жінки.

Предмет дослідження - особливості психосексуального розвитку дівчат пізнього підліткового віку в залежності від якості батьківського ставлення.

Мета дослідження - визначити особливості психосексуального розвитку дівчат в залежності від батьківського ставлення.

Відповідно до мети були визначені наступні задачі:

1. теоретичний аналіз проблеми психосексуального розвитку дівчат підлітків в залежності від якості ставлення батька до доньки;
2. визначити особливості «Образу тіла» у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення;
3. визначити статево-рольових моделей дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення;

4. визначити особливості «Образу жіночого» у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз та систематизація, класифікація та конкретизація літератури, узагальнення та порівняння теоретичних і експериментальних даних, формулювання висновків;

- емпіричні: опитування, тестування;

- порівняльний аналіз: визначення властивостей та характеристик на основі зібраних статистичних даних;

- кореляційний аналіз: статистичне дослідження.

Методики:

- статево-рольовий опитувальник С. Бем, діагностує визначення психологічної статі та гендерного типу особистості (маскулінний, фемінний, андрогінний);

- мультимодальний опитувальник ставлення до власного тіла (MBSRQ-AS) Томаса Ф. Кеша. Спрямована на визначення ставлення до власного тіла, за допомогою виміру таких шкал як оцінка зовнішності, орієнтація на зовнішність, задоволеність параметрами тіла, занепокоєність зайвою вагою та самооцінка ваги;

- опитувальник «Аналіз сімейних взаємин (АСВ) – Юстицька В.В., і Ейдемільера Е.Г;

- авторська анкета, щодо визначення «Образу жіночого», яка дозволяє визначити автобіографічні дані та інформацію щодо якості батьківського ставлення.

Гіпотеза дослідження - висока якість батьківського ставлення позитивно впливає на психосексуальний розвиток дівчини а саме: на позитивне ставлення до власної зовнішності, на формування гармонійної статево-рольової моделі та на формування різноманітних поведінкових жіночих сценаріїв, що забезпечують найбільш повноцінне жіноче функціонування.

Вибірка: 200 дівчат підліткового віку від 17-19 років, яких розподілено на 2 групи в залежності від якості батьківського ставлення. Вибірка сформована на підставі виконання методик, що дозволяє визначити якість батьківського ставлення.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОСЕКСУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІВЧАТ.

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ НА

ПСИХОСЕКСУАЛЬНІСТЬ ДІВЧАТ ПІДЛІТКІВ

1.1. Поняття та складові психосексуальності

Психосексуальний розвиток це процес, в ході якого формується статева свідомість, статева роль та психосексуальна орієнтація [1].

Психосексуальність - це складна концепція, що об'єднує аспекти психології та сексуальності в особистості та її сексуальній поведінці [13].

Вона включає в себе взаємодію та взаємозв'язок між різними психологічними аспектами (емоції, статева ідентичність) та сексуальними аспектами (сексуальна орієнтація, сексуальна поведінка, задоволення від сексу та ін.) [4].

Психосексуальність вивчається у психології, сексології та інших наукових галузях як спосіб зрозуміти та описати внутрішні переживання і зовнішню поведінку, пов'язану зі сексуальним життям. Ця концепція також враховує культурні, соціальні і біологічні впливи, які впливають на сексуальну поведінку та сприйняття сексу [14].

Психосексуальність може бути досліджена в різних аспектах, таких як:

- сексуальна орієнтація: це вказівник на те, до кого особистість відчуває сексуальне привернення: до осіб того ж статі (гомосексуальність), осіб протилежної статі (гетеросексуальність), або до обох статей (бісексуальність) [11];

- статева ідентичність: це відчуття особистої ідентичності як гендерної особи, яка може бути відмінною від біологічної статі. Наприклад, трансгендерні особи відчувають себе представниками іншої гендерної ідентичності, ніж та, яка була визначена при народженні [11];

- сексуальна поведінка: це спосіб, яким особа виражає своє сексуальне бажання і задоволення через дії та взаємодію з іншими людьми. Вона може включати в себе різні види сексуальної активності та відносин [11];

- сексуальні переконання і цінності: ці аспекти відображають вірування та цінності особи щодо сексу, сексуальних стосунків, відповідальності перед партнерами та інші аспекти сексуальної поведінки [11].

Психосексуальний розвиток людини є важливою частиною її загального біологічного розвитку, зокрема він тісно пов'язаний зі статевим дозріванням та подальшою зміною статевої функції. Цей процес є одним з аспектів індивідуального розвитку від народження і формує статеву самосвідомість, статеву роль і психосексуальні орієнтації протягом життя. Він є складним і має певні етапи та особливі механізми [45].

Стосовно питань психосексуального розвитку, то вони розглядалися Дж. Банкрофтом, Е. Еріксоном, М. Кле, З. Фрейдом. Кожна з існуючих теорій демонструє свій погляд щодо процесу розвитку людини. Розглянемо основні положення деяких базових теорій психосексуального розвитку [5].

Біопсихологічна теорія потягів/інстинктів. Згідно з цією теорією, сексуальні «напруги» і «потреби» виникають через цей вроджений «статевий потяг». За таким підходом, сексуальні почуття з'являються у відповідь на сексуальну депривацію або під впливом сексуально сприятливого оточення. Зараз важливо відзначити, що ця теорія, хоча і має своїх прихильників, але має спрощений і неточний погляд на психосексуальний розвиток. Вона не враховує всі складнощі і різноманітність людської сексуальності. Важливо підкреслити, що сексуальна реакція людини обумовлюється не тільки генетичними і гормональними чинниками, але і впливом соціокультурного середовища, особистих досвідів, виховання та багатьма іншими аспектами. Таким чином, природжений «статевий потяг» не може повністю пояснити те, як реагують або не реагують люди на конкретні сексуальні стимули [37].

Психодинамічна теорія, розроблена Зигмундом Фрейдом, базується на концепції «лібідо» - сексуального потягу, який він вважав важливою складовою психіки людини. Згідно з цією теорією, діти народжуються з потенціалом сексуальної енергії, яка на початку може бути спрямована будь-куди. Фрейд стверджував, що немовлята є «поліморфно перверсивними», тобто їхні сексуальні

прояви є різноманітними. З часом ця сексуальна енергія починає фокусуватися на різних ерогенних зонах тіла та в решті-решт у статевих органах. За допомогою цього процесу формується не тільки індивідуальна сексуальна ідентичність, але і особистість загалом. Фрейд вважав, що проблеми з емоціями та психікою дорослої людини можуть виникнути через різні ускладнення на різних етапах психосексуального розвитку. За цією теорією ідеальний розвиток означав бути здатним поєднати генітальний оргазм зі здоровими гетеросексуальними відносинами, що ґрунтується на близьких і взаємних почуттях. Слід зазначити, що підкреслення значення оргазму у психодинамічній теорії вводить багатьох людей в оману. Деякі піддають цю теорію критиці як концепцію, що орієнтована в основному на чоловіків та дискримінує жінок, і не відповідає сучасним уявленням про сексуальність [37].

Теорія обумовлення і соціального навчання розглядає формування сексуальної поведінки з точки зору позитивних та негативних стимулів. Згідно з цією теорією, якщо певна поведінка оточується похвалою або винагородою, індивід має велику ймовірність повторити цю дію. З іншого боку, негативні наслідки такої поведінки, такі як відсутність похвали або негативні наслідки, спричиняють зменшення цієї поведінки. З цієї точки зору, акцент робиться на зовнішніх факторів і навчанні, а не на вродженому «статевому потягу». Тобто, ця теорія стверджує, що формування сексуальної поведінки залежить від того, які стимули позитивно чи негативно посилюють цю поведінку. Розширена теорія соціального навчання, яка з'явилася у 60-х роках, наголошує на важливості процесу навчання та ідентифікації з оточуючими в формуванні сексуальної поведінки. Цей процес стає ключовим для психосексуального розвитку, і велика увага приділяється враженням, здобутим на ранньому етапі життя. Наприклад, підлітки намагаються копіювати та наслідувати поведінку людей, якими вони захоплюються і з якими ідентифікують себе. Незважаючи на важливість процесів обумовлення і соціального навчання у формуванні сексуальної поведінки, їх важко використовувати для пояснення всіх аспектів психосексуального розвитку. Така теорія, скоріше, вказує на можливий вплив соціальних чинників на сексуальну поведінку, але не надає повного і

вичерпного розуміння цих процесів. Отже, цінність цієї теорії полягає в тому, що вона підкреслює роль соціального навчання та впливу оточуючого середовища на формування сексуальних патернів, але водночас визнає складність та індивідуальні варіації цих процесів [37].

Теорія розвитку звертає особливу увагу на вплив соціальних чинників на розвиток дитини, включаючи її психосексуальний розвиток. Деякі відомі психологи, такі як Жан Піаже та Лоуренс Кольберг, вивчали різні аспекти інтелектуального і морального розвитку дітей. Ерік Еріксон вніс значний внесок у розробку моделі психосоціального розвитку, яка визначає завдання, що стоять перед особою на різних стадіях її життя, і називав їх «кризами». Він впровадив концепцію восьми стадій психосоціального розвитку, які відбуваються від народження до старості. Еріксон, будучи психоаналітиком, враховував важливість теорії лібідо, але також враховував культурні та соціальні впливи на формування статевої ідентичності і сексуальної поведінки. Він стверджував, що кожна стадія психосоціального розвитку супроводжується кризою, яку індивід повинен подолати. За Еріксоном, наслідками таких криз можуть бути здоров'я, позитивне самовідчуття, погана адаптація, занепокоєння та знижена самооцінка [37].

Універсальна теоретична модель психосексуальної поведінки, запропонована Дж. Банкрофтом, розглядає розвиток особистості, враховуючи різні стадії фізичного і психологічного розвитку, і виділяє три основні напрямки, що впливають на розвиток людини. У дитинстві ці напрямки розвиваються паралельно, але незалежно один від одного. Підлітковий вік є часом, коли ці напрямки інтегруються і стають основою для формування зрілої сексуальності. Ця модель підкреслює важливість різних аспектів розвитку, які впливають на психосексуальну поведінку, і показує, як вони взаємодіють та інтегруються під час підліткового періоду, сприяючи формуванню стійких сексуальних орієнтацій та поведінки [18].

Дж. Банкрофт виділяє наступні напрямки:

- гендерна ідентичність;
- сексуальна реакція і розуміння власної сексуальної орієнтації;
- здатність до близьких парних відносин [18].

В рамках цієї концепції сексуальний розвиток розглядається як формування адекватного уявлення особи про свою сексуальну орієнтацію. Цей процес розпочинається після того, як людина пройшла ряд стадій фізичного і психологічного розвитку [17]. **Складові психосексуальності**

Важливо зазначити, що психосексуальний розвиток індивідуалізується для кожної особи і може відбуватися в різному порядку та темпі. Також, важливо, щоб підлітки мали доступ до інформації про сексуальну освіту та мали можливість обговорювати питання та утримувати безпечні стосунки [21].

Можна відзначити, що основними складовими психосексуальності підлітка є:

1. широкий спектр взаємодії партнерів, які включають в себе:

- дружбу: підлітки можуть розвивати глибокі дружби з партнерами, що допомагає їм вирішувати соціальні питання та розуміти емоційні аспекти відносин.

- романтичні відносини: Деякі підлітки починають досліджувати романтичні відносини, перші поцілунки та дати. Це може бути важливим етапом у формуванні їхньої емоційної і соціальної зрілості.

- сексуальність: Для деяких підлітків психосексуальний розвиток включає дослідження сексуальності та статеві відносини з партнерами. Важливо, щоб ці відносини були засновані на згоді, розумінні та безпеці.

- конфлікти і розв'язання конфліктів: Партнерство підлітків також може включати конфлікти та їхнє подолання, що допомагає розвивати навички спілкування та розв'язання проблем.

- соціальні мережі: Завдяки інтернету і соціальним мережам, підлітки можуть створювати та підтримувати віртуальні відносини зі своїми партнерами [21].

Важливо наголосити, що кожний підліток розвивається індивідуально, і їхні відносини можуть бути унікальними. Для здорового психосексуального розвитку важливо встановлювати здорові границі, дотримуватися принципів згоди та мати можливість отримувати інформацію про сексуальну освіту та безпеку [21].

2. єднання емоційних і чуттєвих проявів в контексті психосексуального розвитку підлітків вони є надзвичайно важливими в контексті психосексуального

розвитку підлітків, оскільки вони взаємопов'язані і впливають один на одного. Ось як вони можуть об'єднуватися:

- емоційне підґрунтя чуттєвості: емоції, такі як прив'язаність, закоханість та сексуальність, можуть взаємодіяти між собою. Наприклад, сильні емоції можуть підсилювати чуттєву привабливість до іншої людини;

- емоційне задоволення від інтимних відносин: емоції, такі як щастя та задоволення, можуть супроводжувати інтимні відносини. Здорове виявлення емоцій під час статевих відносин може підсилити зв'язок між партнерами;

- емоційна близькість: психосексуальний розвиток також включає в себе розвиток емоційної близькості відносин. Підлітки навчаються виражати свої емоції і встановлювати емоційний зв'язок з партнерами, що є важливим для створення здорових відносин;

- емоційна безпека і згода: емоційна безпека і згода є ключовими аспектами в психосексуальному розвитку. Підлітки повинні відчувати, що їхні емоції та границі поважаються в інтимних відносинах;

- розвиток самосвідомості: емоції можуть грати важливу роль у розвитку самосвідомості та самооцінки підлітків, що впливає на їхню статеву ідентичність та відношення до сексуальності [21].

У цьому контексті важливо, щоб підлітки були оточені підтримкою та надавали можливість вільно виражати свої емоції і ділитися ними з надійними особами, наприклад, батьками або психологами, якщо це необхідно. Здорова комунікація та розуміння важливі для психосексуального розвитку підлітків [7].

3. духовне єднання також може грати важливу роль в психосексуальному розвитку підлітків, особливо якщо це враховується з релігійно-етичної або духовної точки зору. Ось деякі аспекти цього єднання [21]:

- цінності і віру: духовна віра і цінності можуть впливати на ставлення підлітків до статевої активності і відносин. Деякі релігії встановлюють конкретні моральні норми щодо сексу, і це може вплинути на рішення підлітків щодо їхньої сексуальної поведінки;

- підтримка та спільнота: духовні спільноти можуть створювати підтримку

для підлітків у питаннях сексуального розвитку. Це може включати в себе змогу обговорювати питання сексуальності з дорослими членами цієї спільноти або знайти рівність у розумінні духовних аспектів сексу;

- самоствердження та самоідентифікація: духовна спільнота може допомогти підліткам в процесі самоствердження і формування своєї духовної ідентичності, що може впливати на їхні статеві погляди і відносини;

- етичні питання: духовна переконаність може спонукати підлітків думати про етичні аспекти статевого відносин, включаючи згоду, відповідальність і повагу до інших [21].

Важливо пам'ятати, що духовне єднання може бути різним для кожного підлітка, і це особисте рішення. Важливо забезпечити відкриту комунікацію та підтримку для підлітків у їхньому духовному розвитку та розумінні сексуальності [21].

4. статеві стосунки є важливою складовою психосексуального розвитку підлітків, але вони повинні розглядатися з особливою увагою та обережністю:

- згода: є вирішальною в усіх статевих відносинах. Підлітки повинні розуміти, що вони мають право вільно виражати свою згоду або відмову, і ця згода повинна бути взаємною та свідомою;

- сексуальна освіта: підлітки повинні мати доступ до інформації про сексуальну освіту, яка допоможе їм зрозуміти аспекти безпечного сексу, захист від венеричних хвороб та небажаної вагітності;

- природні зміни в тілі: підлітки повинні розуміти, що під час підліткового росту та розвитку відбуваються природні зміни в їхньому тілі, які впливають на статеву зрілість;

- емоційна готовність: психологічна готовність до статевого відносин також важлива. Підлітки повинні розуміти емоційні аспекти і можливі наслідки статевого актів;

- взаємність і повага: відносини повинні базуватися на взаємній повазі та поваги. Підлітки мають вчитися спілкуватися відкрито і вирішувати конфлікти конструктивно;

- здоров'я і безпека: підлітки повинні знати про методи захисту від венеричних хвороб і небажаної вагітності, а також про важливість здорових звичок та регулярних медичних перевірок.

- підтримка і консультація: молоді люди повинні знати, що завжди можуть звернутися до дорослих членів сім'ї, психолога або медичного фахівця для підтримки та консультації щодо сексуальності та статевих питань.

Важливо враховувати, що статеві стосунки в підлітковому віці вимагають особливої уваги і підтримки з боку батьків та педагогів. Розмова про ці теми має бути відкритою, сприяти безпеці та відповідальності, і завжди має базуватися на інформації та підтримці [21].

5. статево -рольові прояви. Індивід розуміє свою гендерну роль і взаємодіє з іншими людьми в соціумі.

- гендерна самоідентичність: підлітки починають усвідомлювати свою гендерну самоідентичність - тобто, вони розуміють, до якої гендерної категорії вони належать (чоловіки, жінки або інша ідентичність) та як ця ідентичність впливає на їхні переконання і поведінку;

- статева роль: підлітки спостерігають і вчаться виконувати традиційні гендерні ролі, які визначаються їхнім суспільством. Це може включати уявлення про те, як повинні вести себе «справжні чоловіки» і «справжні жінки»;

- статева орієнтація: підлітки можуть почати усвідомлювати свою статеву орієнтацію, тобто, чи вони відчувають сексуальну привабливість до осіб того ж самого чи іншого гендеру;

- статева поведінка і відносини: підлітки можуть досліджувати свою сексуальну поведінку та відносини з партнерами. Це може включати в себе перші дати, поцілунки, статеві акти та інші аспекти статевого життя;

- статева освіта: важливо надавати підліткам інформацію про статеву освіту, включаючи аспекти фізичного здоров'я, безпеку та відповідальну сексуальну поведінку;

- розуміння гендерних стереотипів: підлітки починають розуміти, як гендерні стереотипи впливають на суспільство і вони можуть виявляти або викликати ці

стереотипи;

- гендерна рівність і фемінізм: деякі підлітки можуть стати зацікавленими в питаннях гендерної рівності та фемінізму, розуміючи і підтримуючи ідеї про рівність статей.

Важливо пам'ятати, що статево-рольові прояви можуть варіювати від особи до особи і не завжди відповідають традиційним гендерним стереотипам. Підтримка та розуміння з боку батьків, педагогів і оточуючих може бути важливою для забезпечення здорового і позитивного розвитку психосексуальності підлітків [21].

1.2. Формування психосексуальності дівчини підлітка в залежності від якості ставлення батька до доньки

Батьківське ставлення і підтримка грають значущу роль у формуванні психосексуальності дівчини-підлітка. Вплив батьків може бути як позитивним, так і негативним, і він може визначати дитячі уявлення про сексуальність, власне тіло, стосунки та інтимність. У підлітковому віці дівчат відбуваються значні фізіологічні зміни, такі як статеве дозрівання, зростання гормонів і зміни в тілі. Ці фізіологічні зміни можуть впливати на сексуальні потреби та бажання [38].

Питання щодо формування уявлень про «секс» і сексуального розвитку стали актуальними в українському суспільстві після початку сексуальної революції у 1970-х роках, яка і досі триває. Сексуальна революція відзначається комплексом складних і пов'язаних змін у суспільстві, що охопили сфери статевої поведінки, гендерних відносин та формування сексуальної культури серед людей. Ці зміни відобразилися на суспільних переконаннях і моралі [19].

Сексуальна революція має важливу роль у розвитку сучасної людської цивілізації. Вона стала необхідною умовою для підвищення рівня відкритості щодо теми сексу, відношення до сексу та розширення сфери сексуальності. Сексуальна революція сприяла збільшенню просвітницького процесу серед людей різного віку. Ця революція допомогла розірвати стереотипи і табу, пов'язані з сексуальністю, і створила можливість для вільного обговорення цих тем. Вона також спонукала до

більшого розуміння сексуальних питань і підвищила освіченість у сфері сексуальної поведінки та здоров'я [43].

В. Кравець зауважує, що сексуальна революція призвела до змін у проявах сексуальності та поглядах і ставленні до сексу:

- секс стає не лише інструментом продовження роду, але і починає виконувати функцію отримання задоволення та підвищення самооцінки;
- відбувся зсув початку статевого життя до більш раннього віку;
- збільшилася толерантність щодо втрати цнотливості;
- відбулася легітимізація гомосексуальності зі зростанням політичної і культурної активності сексуальних меншин;
- секс без кохання стає «нормою» адже його визнають корисним для здоров'я як з боку чоловіків, так і жінок;
- толерантне ставлення і визнання приватності по відношенню до інших, щодо сексуальної мотивації, вікових меж, кількості та статі сексуальних партнерів, тощо [16].

Після зниження цензури і збільшення відкритості щодо теми сексу відбувається формування нової свідомості суспільства та переосмислення уявлень щодо сексуальності [9]. Це веде до створення нової сексуальної культури. Згідно з думкою О. В. Петрунко, основними критеріями цієї культури є:

- позитивне ставлення до сексу як до морально-ціннісної категорії, що допомагає покращити якість життя та взаємин;
- відношення до власного тіла як до невід'ємної частини себе, яка потребує поваги та турботливого ставлення;
- високий рівень поваги ставлення до осіб протилежної статі та різних гендерних ідентичностей, що ґрунтується на принципах рівності та взаємній згоді;
- усвідомлення правил збереження репродуктивного здоров'я та безпечної сексуальної поведінки, яке сприяє уникненню захворювань та небажаних вагітностей;
- готовність брати на себе відповідальність за власне сексуальне життя та здатність обдуманно приймати рішення у цій сфері [28].

Ці критерії сприяють створенню більш відкритого, здорового та повагом до інших сексуального середовища, яке сприяє збереженню і поліпшенню якості сексуальних відносин і життя загалом.

В. Кришталь вважає, що сексуальна освіта є важливою складовою формування статевої культури підлітків, оскільки вона допомагає їм отримувати точну та відповідну інформацію щодо статевого життя та різних аспектів сексуальності. Відповідна інформація допомагає підліткам краще зрозуміти своє тіло, власні потреби та відповідальність за свої дії [16].

На жаль, проблеми з сексуальною просвітою підлітків можуть виникати через тривалу заборону, обмеження або недостатність доступу до цієї інформації. Як наслідок, підлітки можуть намагатися здобути знання про секс самотійно, що може призвести до ризикованих сексуальних поведінок, ранньої вагітності та інших проблем [15].

Спільні зусилля суспільства, сім'ї та освітніх інституцій у забезпеченні належної сексуальної освіти, яка враховує вікові особливості та інтереси підлітків, можуть допомогти у зменшенні цих проблем і сприяти створенню здорової та відповідальної статевої культури серед молоді [15].

Можна розглянути класифікації відомих науковців, таких як: Д. Бомрід, Е. Маккобі, Е. Счіфер, В. Гарбузов, В. Столін, за критеріями ступеню контролю та емоційної близькості, особливостей відношення та прийняття дитини батьками, розподіляючи їх у відповідні групи: партнерський, дитиноцентричний, жорсткий, нейтрально-заперечуючий стиль [22].

Партнерський стиль виховання, який об'єднує в собі елементи демократії, авторитетності та кооперації, сприяє встановленню високого рівня контролю і теплих відносин між батьками та підлітком. Особливість цього підходу полягає в тому, що батьки приймають свою дитину такою, яка вона є, і одночасно підтримують її автономію. Батьки, які використовують партнерський стиль, виявляють високий рівень відкритості до спілкування зі своєю дитиною. Вони прислуховуються до її думок та побажань, встановлюючи при цьому розумні межі. Це сприяє розвитку в дитини впевненості в собі та навичок міжособистісного

спілкування. Однією з переваг такого підходу є те, що дитина, виростаючи в такому середовищі, набуває авторитету серед своїх однолітків. Вона стає лідером в дитячому колективі та активно бере участь у різних видах діяльності, що сприяє її успіхам в навчанні. [22].

Оптимальним є те, що батьки знають, коли обмежити автономію дитини, впроваджуючи це поступово та цілеспрямовано. Вони стежать за вихованням внутрішніх границь, прагнуть при цьому не пригнічувати дитячу цікавість, ініціативу та самовпевненість. Для досягнення цього батьки повинні збалансувати контроль та теплоту в своїй виховній стратегії [22].

Дитиноцентричний стиль виховання, такий як гіперопіка, «кумир сім'ї», симбіоз, «відносини для двох», «дитина, що замінює чоловіка», та «гіперсоціалізуюче виховання», характеризується надмірною опікою, дріб'язковим контролем та пильним стеженням за дитиною. Батьки, які обирають цей підхід, зазвичай мають підвищений рівень тривожності та різні страхи, що стосуються безпеки своєї дитини. Вони постійно відчують, що щось погане може трапитись з їх дитиною. Незважаючи на те, що гіперопіка може базуватися на великій любові батьків до своєї дитини, такий тип спілкування може мати негативні наслідки. Дитина, яка зростає в обстановці гіперопіки, може стати несамостійною, нерішучою та боязкою. Часто в колективах її ігнорують або не помічають через недостатню самостійність та впевненість у собі [22].

Важливо розуміти, що для здорового розвитку дитини потрібен баланс між опікою та дозволом для самостійності. Гіперопіка може завдати шкоди розвитку навичок, необхідних для самостійного функціонування в суспільстві, та формуванню навичок міжособистісного спілкування [22].

Жорсткий стиль виховання, який може бути авторитарним, включати «жорстке звернення до дитини», «надмірну вимогливість», «авторитарну гіперсоціалізацію» та «сильну вольову матір», характеризується високим рівнем контролю та холодними стосунками. У цьому підході батьки ставлять високі вимоги та очікують безумовного виконання наказів, не залишаючи простору для обговорення. Коли дитина проявляє спротив, застосовуються суворі покарання,

включаючи фізичні. Цей стиль виховання може суттєво впливати на психіку дитини, руйнуючи її емоційний стан. Відсутність любові, уваги та турботи, а також постійний контроль і фізичне насилля можуть призводити до формування агресивно налаштованої, апатичної та невпевненої особистості [22].

Часто батьки, які використовують цей стиль, можуть самі бути виховані авторитарними особистостями або мати психічні розлади, страждати від алкоголізму чи наркоманії. Важливо розуміти, що такий підхід до виховання може передаватися з покоління в покоління та вимагає уважного та компетентного підходу для виправлення негативних наслідків для дитини [22].

Нейтрально-заперечуючий стиль виховання, який може бути індиферентним, ігноруючим, або асоціюватися з «неприйняттям, емоційним відторгненням», бездоглядністю, «дитиною як тягарем для матері», «матір'ю з розбитою долею» або «сім'єю, яка змушена боротися за соціальне та економічне виживання», поєднує в собі низький рівень контролю та холодні стосунки. В основі цих стилів лежить неухважне ставлення до дитини, відкидання індивідуальних особливостей та відсутність інтересу до її життя. Батьки, які використовують цей стиль, не виявляють зацікавленості у вихованні своїх дітей та не встановлюють для них жодних обмежень. Вони можуть бути закриті для спілкування через своє власне зацікавлення та проблеми. Поєднання цих критеріїв негативно впливає на психіку дитини, оскільки вона відчуває відсутність впевненості, потрібності та захищеності в житті. Це може призводити до того, що дитина не отримує достатньо любові та уваги, що є важливим для її емоційного та соціального розвитку. У подальшому це може впливати на її здатність встановлювати здорові міжособистісні відносини та вирішувати проблеми. Якщо дитина не отримує необхідної любові та підтримки в родині, вона може шукати це в інших сферах життя, або навіть схильна до руйнівного типу поведінки [22].

Важливо відзначити, що в сім'ях, де переважає жорсткий стиль виховання, дитина може вчитися сприймати гендерні ролі як суворо визначені та обмежені, що може впливати на її можливості для самовираження та саморозвитку. Також може виникати негативне ставлення до власного гендера чи гендеру взагалі. У

нейтрально-заперечуючому стилі взаємодії в сім'ї, де проявляється байдужість чи ігнорування, дитина може відчувати відсутність важливих підтримки та уваги, що також може вплинути на її гендерні уявлення та ставлення до самої себе [22].

Таким чином, важливо розуміти, що стиль взаємодії в родині має глибокий і довготривалий вплив на розвиток дитини, у тому числі на формування її гендерної ідентичності та уявлень [40].

Формування гендерної ідентичності у дітей — це процес, коли вони поступово усвідомлюють свою статеву приналежність та сприймають ролі, які суспільство чи оточуюче середовище пов'язують із чоловічою або жіночою статтю. Цей процес включає уявлення про те, як вони бачать себе за гендерними рамками, які ролі вони відчують для себе в суспільстві та як вони взаємодіють з іншими людьми, враховуючи їхню стать. Розуміння цього процесу важливе, оскільки дозволяє суспільству та батькам створювати підтримливе середовище для гендерного розвитку дітей і допомагає їм визначати власну гендерну ідентичність. Згідно з теорією статевої типізації, статева ідентифікація формується завдяки підсиленню певної поведінки, яка відповідає статі дитини (у хлопчиків - маскулінній, у дівчаток - фемінній) [2].

На несвідомому рівні цей процес залежить від стилів взаємодії між батьками та дітьми, включаючи взаємини в родині взагалі. Тип батьківських установок впливає на розвиток фемінних або маскулінних рис особистості дитини.

В психологічному розгляді ролі сімейного виховання у формуванні гендерних уявлень вимагають аналізу основних критеріїв гендерної ідентичності в історичному контексті. Терміни «фемінність» та «маскулінність» стали ключовими вимірами гендерних орієнтацій, що визначають напрямок як індивідів, так і суспільства в цілому на ідеологію традиційного або егалітарного розподілу гендерних ролей [6].

Вивчення впливу сімейного виховання на гендерні уявлення вимагає аналізу того, як сімейне середовище впливає на формування гендерної ідентичності у дітей. Ретроспективний погляд на історичний контекст дозволяє розглядати зміни та трансформації у сприйнятті гендерних ролей протягом часу [6].

Терміни «фемінність» та «маскулінність» стали ключовими поняттями, які визначають традиційні ролі жінок та чоловіків. Вони відображають соціокультурні очікування та ідеали, пов'язані із статевою приналежністю. Розуміння цих термінів в контексті гендерної ідентичності дозволяє аналізувати, як сімейне виховання може формувати чи впливати на ці гендерні уявлення в різних етапах історії [12].

Отже, вивчення ролі сімейного виховання в формуванні гендерних уявлень вимагає врахування історичного контексту та розгляду ключових термінів, що визначають гендерні орієнтації в суспільстві [31].

Вже з XIX століття терміни «фемінність» та «маскулінність» стали використовуватися для опису психологічних особливостей чоловіків і жінок. Вивчення цих понять проводили представники біологізаторського підходу, такі як: З. Фройд, Е. Еріксон, Т. Парсонс. Вони пов'язували «маскулінність» із інструментальними орієнтаціями та когнітивним фокусом на вирішенні завдань і досягненні результату, тоді як «фемінність» асоціювали з експресивними орієнтаціями, емоційним фокусом на благополуччі інших та гармонії групи [33].

Отже, в цьому контексті «маскулінність» і «фемінність» розглядалися як психологічні характеристики, які визначаються соціокультурними стереотипами та ролями, притаманними чоловікам і жінкам. Цей підхід визначав відмінності в способах сприйняття світу та власної ролі в суспільстві, засновані на статевої приналежності. [33]

Так, представники біхевіоризму вважають, що найближче оточення дитини вже з самого народження впливає на формування статево типізованої поведінки. Згідно з цим підходом, оточення нагороджує дитину за ті дії, які вважаються гендерно типовими для її статі, і карає за гендерно нетипові дії. [30]

Важливо відзначити, що цей підхід не враховує внутрішніх чинників, таких як особистісні особливості чи внутрішні мотивації, і надмірно зосереджений на зовнішніх стимулах та реакціях. Подібний вплив оточення може варіювати в залежності від культурних та соціальних контекстів [30].

Ця концепція отримала назву теорія статевої типізації. Батьки можуть сприяти формуванню маскулінних, фемінних, гіпергендерних або андрогінних рис

особистості через стилі виховання, які вони обирають [10].

Слід зауважити, що статево нетипова поведінка для дівчат може виникати внаслідок жорсткого або нейтрально-заперечуючого стилю батьківського виховання. У випадку, коли в сім'ї існує авторитарна мати і відсутній батько або він відіграє пасивну роль, дівчинка може ідентифікуватися з матір'ю. Це може призвести до формування маскулінних рис особистості, таких як рішучість, впевненість і наполегливість. Важливо враховувати, що роль і ставлення батька до дитини, а також взаємовідносини між батьками мають суттєве значення для формування гендерної ідентичності. Навіть якщо батько присутній в сім'ї, але не виконує активну виховну роль або не має авторитету, дитина може шукати інші сильні особистості для ідентифікації. У разі нейтрально-заперечуючого стилю виховання дитина може вибирати об'єктом ідентифікації іншу сильну особистість, яка може бути або конструктивною, або деструктивною. Важливо, щоб дитина оточила себе позитивними ролями, які сприяють її розвитку, оскільки негативні впливи можуть призвести до проблем у спілкуванні та міжособистісних відносинах [10].

Андрогінний тип особистості, який відповідає ідеї про рівність та спільний внесок (для обох статей) у виховання дітей, формується в сім'ях з партнерським стилем взаємодії. У таких сім'ях не існує жорстких розподілів ролей між батьками, і кожен з них вносить свій внесок у виховання та підтримку дітей. В цьому середовищі діти мають можливість розвивати як маскулінні, так і фемінні риси характеру, не відчуваючи обмежень статевого стереотипів. Андрогінний тип особистості визначається тим, що включає в себе позитивні аспекти як маскулінності, так і фемінності, при цьому не відкидаючи жодного з цих елементів. Особа з андрогінною ідентичністю може виявляти як традиційно чоловічі риси, так і традиційно жіночі, залежно від конкретної ситуації чи власних внутрішніх переконань [25].

Цей підхід ставить під сумнів традиційні стереотипи та очікування, пов'язані із статевою приналежністю, і визнає, що кожна людина може виявляти різні якості, незалежно від її статі. Андрогінність підкреслює гнучкість та багатогранність

людської ідентичності, а не обмеження конкретними ролями чи очікуваннями. Це поняття також допомагає покращити розуміння того, що не існує жорсткого розділення між чоловічістю та жіночістю, і кожна особистість може мати унікальний, комбінований набір рис і якостей, що взаємодіють в різних контекстах життя [25].

Якщо дівчинка виростає в сім'ї з демократичним батьком, це може сприяти її успішнішим стосункам з представниками протилежної статі, а також розвивати її здатність до встановлення контактів та розриву відносин без зайвих труднощів [25].

Гіпергендерний тип особистості, особливо у дівчат, формується внаслідок дитиноцентричного, жорсткого або нейтрально-заперечуючого стилю взаємодії в сім'ї. У таких родинних умовах, коли батько зазвичай приймає авторитарну позицію, а мати підкорювальну, дівчатка можуть ідентифікувати себе з матір'ю і приймати пасивно-нейтральну роль у житті та стосунках. Вони можуть усвідомити себе як слабкі, нездатні до самостійних рішень чи дій без чоловіків, і обирати пасивну роль у відповідності зі стереотипами гендерних ролей. Гіпергендерний тип особистості у дівчат може проявлятися у перебільшено жіночних рисах, таких як емоційність, невпевненість, м'якість і відсутність визначеної поведінки або рішучості. Непослідовність та неузгодженість стилю батьківської взаємодії можуть справляти значний негативний вплив на розвиток особистості підлітка. Коли батьки демонструють різні стилі виховання або реагують на події несподівано, це може порушити внутрішню стабільність підлітка та створити невизначеність щодо очікувань від них [25].

Непередбачуваність у поведінці батьків може позбавити підлітка відчуття безпеки та стабільності у своєму оточенні. Важко зрозуміти, як реагувати на різні ситуації чи як відповідати на вимоги, коли стилі батьківського виховання не узгоджені. Це може призвести до стресу та збитку самооцінки у підлітка, а також впливати на його здатність розвивати внутрішню мотивацію та саморегуляцію [24].

Погляди Ф. Хорвата підкреслюють складні та важливі аспекти відносин у парі «мати-дитина», особливо в умовах неповної сім'ї. Згідно з його переконанням, материнська любов грає важливу роль у вихованні та формуванні особистості

дитини. Він вказує на те, що материнська любов може розвивати чутливість, увагу до інших людей, здатність співчуття та допомоги, а також вміння бути надійною та вірною людиною [35].

За словами Хорвата, материнська присутність в житті дитини може сприяти розвитку здатності любити, створювати джерела альтруїзму та позитивних духовних нахилів. Водночас, діти, які не мали достатньо материнського тепла та ласки, можуть відчувати емоційну відсутність та залишатися емоційно-холодними протягом життя [35].

Поняття амбівалентності в контексті вивчення відносин було розглянуте такими визначеними вченими, як Е. Фромм, Г. Салліван, З. Фрейд, А. Менегетті, Р. Паркер та Т. Зелінська. Е. Фромм висловлював свої погляди, які відрізнялися від деяких аспектів вчення Фрейда. Зокрема, Фромм не погоджувався з твердженням Фрейда про те, що основою прихильності є лише потреба у сексі та інцестуальний симбіоз. За словами Фромма, основною потребою є потреба у безпеці [23].

Фромм підкреслював, що надмірна залежність від матері може призвести до «симбіотичних стосунків», в результаті чого індивід може втратити свою індивідуальність. Симбіоз означає тісний, нерозривний зв'язок, який, згідно з Фроммом, може стати на шляху розвитку самостійності [23].

Отже, підходи вчених до розуміння амбівалентності та взаємин у родині розкривають різні підходи до розуміння важливих аспектів відносин та їх впливу на психічний стан та розвиток особистості [23].

Р. Паркер висловлює цікавий погляд на материнську амбівалентність, стверджуючи, що, незважаючи на страждання, ця амбівалентність може викликати трансформуючий, позитивний вплив у матерів. За його словами, це може сприяти ефективному виконанню роботи та інших аспектів життя [23].

Результати досліджень, які були проведені М. Болтоном та О. Воклеєм, вказують на те, що багато жінок, які є домогосподарками, можуть відчувати задоволення від турботи про дітей, бо це надає їхньому життю сенс. Однак існує й незадоволення та роздратування від щоденної роботи, яка може перевантажити і ізолювати жінку-матір від соціального життя [23].

Т. Зелінська додає, що материнська амбівалентність є природним, нормальним та вічним явищем. Вона вказує на те, що табу на вираження цієї амбівалентності є традиційним і виникає з уявлень про ідеальне материнство, яке є продуктом патріархальної культури [39].

Зазначається, що страх перед тим, щоб бути поганою матір'ю, може обмежувати матері в вираженні своєї амбівалентності, а це в свою чергу може призводити до руйнівних почуттів у матерів та їхніх дітей [39].

Тому можна визначити деякі способи, якими батьки можуть впливати на формування психосексуальності дівчини-підлітка [41]:

- відкритий та довірливий у спілкуванні: батьки, які створюють відкриті та безсоромні умови для спілкування, дозволяють дитині питати питання, ділитися переживаннями та отримувати інформацію, створюють сприятливу атмосферу для розуміння сексуальності;

- надання інформації: батьки можуть надавати об'єктивну та правдиву інформацію про анатомію, фізіологію та сексуальний розвиток, відповідаючи на питання дитини на рівному ґрунті та з урахуванням її рівня розвитку;

- приклад взаємовідношень: дівчина-підліток навчається багато від своїх батьків, спостерігаючи їхні стосунки та ставлення до сексуальності. Позитивний та здоровий приклад батьків може вплинути на формування уявлень про здорові стосунки та інтимність;

- підтримка і розуміння: батьки повинні бути готові підтримати дівчину-підлітка, незалежно від її вибору і питань стосовно сексуальності. Важливо, щоб дівчина знала, що вона може звертатися до батьків з будь-якими питаннями чи проблемами;

- позитивне ставлення до тіла: батьки можуть сприяти позитивному ставленню дівчини до свого тіла, підкреслюючи його природну красу і цінність, незалежно від стандартів краси, які нав'язуються суспільством;

- розуміння гендерних ролей: поговоріть з дівчиною про гендерні ролі і стереотипи, що їх супроводжують. Підтримуйте її в розвитку власної гендерної ідентичності;

- безпека і границі: пояснить важливість збереження фізичної та психологічної безпеки в стосунках і навчить дівчину ставити границі та вимагати поваги від інших [41].

1.3. Характеристики пізнього підліткового віку

В період підліткового віку, який є перехідним від дитинства до зрілості, відбуваються значні зміни в інтелектуальній та емоційній сферах особистості. Цей період супроводжується інтенсивним і нерівномірним розвитком та ростом організму, що породжує новий рівень самосвідомості підлітка. Важливо враховувати інтенсивний статевий розвиток, який призводить до виникнення статевого потягу та пов'язаних з ним переживань і інтересів. Підлітки виявляють потребу у самоствердженні та рівноправному спілкуванні з ровесниками та дорослими. Вони формують свою субкультуру з характерними настановами, цінностями, нормами і манерами поведінки. Це період, коли вони намагаються знайти своє місце в суспільстві, встановлюють власну ідентичність і ставлять питання про своє місце у світі. Цей етап важливий для формування особистості, і взаємодія з різними аспектами оточуючого середовища грає ключову роль у розвитку підлітка [3].

Пізній підлітковий вік, за класифікацією Лінджарді, охоплює період від 17 до 19 років. Цей віковий період є завершальною стадією підліткового розвитку перед входженням в доросле життя. В цей час підліток продовжує формувати свою ідентичність, розширює свої соціальні контакти, розвиває навички самостійності і приймає важливі життєві рішення, такі як вибір навчання чи професії [20].

У пізньому підлітковому віці підлітки можуть переживати інтенсивний емоційний та психологічний розвиток, а також досліджувати свої інтереси та цінності. Вони можуть також долати виклики, пов'язані з формуванням інтерперсональних відносин, розумінням власної статевої ідентичності та вибором свого майбутнього шляху [44].

Підлітки в цьому віці можуть потребувати підтримки та належного сприйняття від батьків, родини та оточуючих, оскільки це важливий період їхнього

життя, коли вони готуються до переходу в доросле життя і вирішують ряд важливих питань щодо своєї ідентичності і майбутнього. Також в цей період в особистості підлітка відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Період інтенсивних фізичних, емоційних та психологічних змін, які впливають на всі сфери життя молодій людини. Такі зміни можуть включати [32]:

- ламання попередніх позицій: підлітки можуть почати сумніватися у своїх раніше прийнятих переконаннях і цінностях, що призводить до конфліктів з батьками і іншими авторитетами;

- активність та інтереси: підлітки можуть виявляти новий інтерес до різних сфер життя, включаючи стосунки, освіту, хобі та заняття;

- стосунки: підлітки можуть досліджувати нові форми стосунків з ровесниками та розробляти власну ідентичність;

- суб'єктивні труднощі: підлітки можуть відчувати суб'єктивні труднощі, такі як стрес, тривожність, невпевненість у собі, що часто є нормальною частиною розвитку;

- опір та протест: підлітки можуть проявляти опір і протест щодо впливу дорослих, що виражається у різних формах непослуху, упертості та негативізму [32].

Підлітковий вік може бути часом, коли молоді люди експериментують і сумніваються у своїх сексуальних почуттях. Відчуття сексуальності є нормальною частиною розвитку підліткового віку. Інколи у підлітків можуть виникати плутані почуття щодо їхньої сексуальної орієнтації. Здається, що ця плутанина з часом зменшується, і це може мати різні наслідки для різних людей [34].

Деякі підлітки можуть відчувати сексуальний потяг до однієї статі, але не ідентифікувати себе як лесбійки, геї чи бісексуали, частково через соціальний страх та стигматизацію, пов'язану з негетеросексуальністю. Інші підлітки можуть відчувати постійний потяг до однієї статі, але можуть не мати сексуального досвіду або можуть експериментувати з гетеросексуальними відносинами протягом різних періодів життя. Внаслідок стигматизації та соціального тиску, багато молодих людей можуть відкладати виявлення своєї справжньої сексуальної орієнтації на

довгий час, перш ніж вони відкривають свої почуття і нарешті приймають себе такими, які вони є [34].

Для деяких молодих людей цей процес розгляду та розуміння їхніх одностатевих почуттів призводить до того, що вони приймають себе як лесбійки, геї або бісексуали. Для деяких визнання цієї ідентичності може покласти край плутанині. Коли ці молоді люди отримують підтримку батьків та інших, вони часто можуть жити задоволеним і здоровим життям і проходити звичайний процес підліткового розвитку. Чим молодша людина, коли вона визнає негетеросексуальну ідентичність, тим менше внутрішніх і зовнішніх ресурсів у неї, імовірно, буде [29].

Молоді люди, які ідентифікують себе як лесбійки, геї чи бісексуали, можуть долати різні виклики, особливо в сучасному суспільстві. Деякі з них стикаються зокрема зі знущанням та негативним досвідом у школі. Це може впливати на їхнє психічне та фізичне здоров'я, спричинюючи суїцидальні думки та дії високого ризику, такі як незахищений секс, вживання алкоголю та наркотиків. Проте важливо підкреслити, що багато молодих лесбійок, геїв та бісексуалів можуть долати ці виклики і розвиватися в здорових і щасливих стосунках. Там, де виникають проблеми, вони часто пов'язані з дискримінацією та упередженістю в їхньому оточенні [8].

Підтримка рідних людей в житті підлітка, таких як батьки, друзі та інші дорослі, може грати ключову роль, створення безпечного та прийняттого середовища для обговорення їхніх почуттів та досвіду може допомогти зберегти психічне та фізичне здоров'я цих молодих людей.

Підтримка в сім'ї, школі та в суспільстві загалом є важливим фактором, який може значно полегшити розвиток і добробут молодих людей. Підлітки потребують не лише турботи, але й підтримки у різних сферах свого життя. Ця підтримка включає в себе створення безпечного та прийняттого середовища для висловлення своїх почуттів та думок [36].

Молодь, включаючи лесбійок, геїв та бісексуалів, які долають стрес та негативний досвід, часто виявляються соціально компетентними. Вони розвивають навички вирішення проблем, мають відчуття самостійності, мети в житті, і мають

потенціал для успішного майбутнього [46].

Важливо також пам'ятати, що деякі молоді люди можуть відчувати себе лесб'янками, геями чи бісексуалами через те, що вони не вписуються в традиційні гендерні ролі, а не обов'язково через свою сексуальну орієнтацію. Упередження і дискримінація можуть ставити певні виклики перед цими людьми, тому важливо створити такий соціальний клімат, який не приймає дискримінаційну мову та поведінку і відзначає різноманіття та прийняття [46].

Висновки до першого розділу

1. Психосексуальний розвиток це процес, в ході якого формується статева свідомість, статева роль та психосексуальна орієнтація.

2. Психосексуальність є невід'ємною частиною людського життя об'єднуючи фізичні та психічні аспекти. Складові психосексуальності взаємодіють та визначають індивідуальний досвід, а також впливають на міжособистісні відносини та самоідентифікацію. Розуміння цього поняття важливо для сприйняття себе та інших, створення здорових стосунків і досягнення гармонії в житті.

3. Якість батьківського ставлення має суттєвий вплив на формування психосексуального розвитку дівчини підлітка, підтримка, відкрите спілкування, сприяють її фізичному та емоційному благополуччю. У той час як негативне ставлення батька до доньки може викликати конфлікти, невпевненість в собі та формування стереотипів у сфері статевої ролі і ідентичності.

4. Пізній підлітковий вік за Ліндгарді 17-19 років, в це період спостерігається комплексний розвиток особистості. Фізичний ріст, статевий розвиток та формування м'язово-кісткової системи є ключовими аспектами фізичного визрівання. У психічній сфері відбувається активне формування самоідентифікації та особистості. Підліток починає визначати свої цінності, розвиває потребу в самостійності та незалежності. Набуває активності формування соціальних навичок, включає активну взаємодію з оточуючими. Формується емоційний розвиток у зростанні та умінні керувати власними емоціями.

Пізній підлітковий вік визначається інтенсивними фізичними, психічними, соціальними та емоційними змінами, які покладають основу для дорослого життя та самостійності.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження

Об'єктом дослідження є психосексуальна сфера особистості жінки.

Предметом дослідження - особливості психосексуального розвитку дівчат пізнього підліткового віку в залежності від якості батьківського ставлення.

Метою дослідження - визначити особливості психосексуального розвитку дівчат в залежності від батьківського ставлення.

Відповідно до мети були визначені наступні задачі:

1. теоретичний аналіз проблеми психосексуального розвитку дівчат підлітків в залежності від якості ставлення батька до доньки;
2. визначити особливості «образу тіла» у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення;
3. визначити статево-рольових моделей дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення;
4. визначити особливості «Образу жіночого» у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення.

Дослідження психосексуального розвитку дівчат у пізньому підлітковому віці в залежності від якості батьківського ставлення, зокрема батька, включає аналіз впливу батьківської підтримки, комунікації і нормативних стандартів на усвідомлення статевої ідентичності, відносини зі статевими партнерами, розвиток статевої поведінки та сексуальних цінностей дівчат. Це дослідження може допомогти визначити, як якість батьківського ставлення може впливати на психосексуальний розвиток та сприяти формуванню здорових статевих стереотипів і статевої поведінки у дівчат пізнього підліткового віку.

2.2. Характеристика вибірки

У даному дослідженні була сформована вибірка, яка складається з 200 досліджуваних осіб, дівчата пізнього підліткового віку від 17 до 19 років. Ця вибірка розділена на дві групи в залежності від якості батьківського ставлення до них. Відповідно до розподілу на групи, 49 дівчат входять до групи з позитивним ставленням батька, тоді як 32 дівчини включені до групи з негативним ставленням батька. Інші 119 осіб є частиною «нейтрального ставлення» групи, оскільки вони не відносяться до жодної з цих двох груп.

Такий розподіл дозволяє досліджувати вплив якості батьківського ставлення на психосексуальний розвиток дівчат у пізньому підлітковому віці. Порівнюючи групи з позитивним та негативним ставленням батька, дослідники можуть аналізувати різницю в психосексуальному розвитку та статевих практиках між цими двома групами. Такий підхід дозволяє виявити, як батьківське ставлення може впливати на формування статевих цінностей, поведінки та самоідентифікації дівчат у даному віковому діапазоні.

Розподіл досліджуваних осіб на групи також дозволяє здійснювати порівняння і аналіз даних, що отримані в ході дослідження, для встановлення потенційних взаємозв'язків і кореляцій між якістю батьківського ставлення і психосексуальним розвитком дівчат.

2.3. Опис методів дослідження

Для проведення дослідження були використані наступні методи:

- 1) авторська анкета щодо «Образу жіночого», яка дозволила визначити автобіографічні дані та інформацію щодо якості батьківського ставлення. Анкета містила запитання, спрямовані на вивчення уявлень та переконань дівчат щодо статевої ролі та статевої ідентичності. Цей метод дозволив отримати інформацію про статеві стереотипи та погляди дівчат на сексуальну мораль та статеву ідентичність;

2) статево-рольовий опитувальник С. Бем. Цей опитувальник, розроблений Сандрою Бем, використовується для діагностики психологічної статі та визначення гендерного типу особистості. Він містить запитання, що дозволяють визначити маскулінний і фемінний аспекти психологічної статі у досліджуваних осіб. Застосування цього опитувальника дозволило визначити, які аспекти гендерної самоідентифікації притаманні дівчатам у пізньому підлітковому віці та чи існують різниці між групами з різними якостями батьківського ставлення;

3) мультимодальний опитувальник ставлення до власного тіла (MBSRQ-AS) Томаса Ф. Кеша. Цей опитувальник спрямований на визначення ставлення дівчат пізнього підліткового віку до свого тіла. Він включає в себе ряд шкал, які оцінюють оцінку зовнішності, орієнтацію на зовнішність, задоволеність параметрами тіла, занепокоєність зайвою вагою та самооцінку ваги. За допомогою цього опитувальника дослідники можуть оцінити, наскільки дівчата задоволені своїм тілом, як вони сприймають свою зовнішність, і чи існують в них ознаки негативного ставлення до власного тіла;

4) опитувальник «Аналіз сімейних взаємин (АСВ)» - Юстицька В.В., Ейдемільера Е.Г. Цей опитувальник здебільшого ґрунтується на психоаналітичному підході і включає в себе символічне розуміння сімейних відносин. Під час використання цього методу підлітки уявляли сімейні взаємини через створення імагінальних образів, вони висловлювали свої переживання, сподівання та страхи через творення або використання символічних образів. Цей метод допоміг розкрити глибокі, рівні внутрішні переживання дівчат-підлітків та сприяв подальшій роботі над покращенням родинних відносин.

Використання цих методів дозволило зібрати об'єктивні дані та інформацію, яка була необхідна для аналізу психосексуального розвитку дівчат у контексті батьківського ставлення та встановлення взаємозв'язків між психологічною статтю, гендерним типом особистості та жіночим образом.

Для більш детального аналізу досліджень, була проведена математична статистика, що включала в себе два основних підходи: порівняння груп та аналіз кореляцій.

Групи дівчат були розділені на дві категорії в залежності від якості батьківського ставлення: «висока якість стосунків» та «низька якість стосунків». Для порівнянь між цими двома групами та визначення статистичної значимості показників була використана математична статистика, така як критерій Манна-Уїтні. Ці аналізи дозволили визначити, чи існують статистично значущі різниці між цими групами щодо психосексуального розвитку, ставлення до власного тіла та інших факторів, які вивчалися за допомогою методів дослідження, включаючи «Аналіз сімейних взаємин (АСВ)», «MBSRQ-AS», та ін.

Для визначення взаємозв'язків і кореляцій між показниками якості батьківського ставлення та психосексуальним розвитком дівчат був використаний метод кореляції за критерієм Спірмена. Цей аналіз дозволяє встановити, чи існує статистично значущий зв'язок між якістю батьківського ставлення та психосексуальним розвитком, а також визначити ступінь цього зв'язку.

Дослідження таким чином нам дозволило визначити, чи існують статистично значущі різниці між групами з різною якістю батьківського ставлення та які показники корелюють з цим ставленням. Це надає додаткові наукові відомості щодо впливу батьківського ставлення на психосексуальний розвиток дівчат у пізньому підлітковому віці та дозволяє виокремити ключові фактори та взаємозв'язки у цьому контексті.

Висновки до другого розділу

1. В роботі було визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, що спрямовані на вивчення психосексуального розвитку дівчат у пізньому підлітковому віці в залежності від якості батьківського ставлення.

2. Для реалізації мети дослідження була сформована вибірка, яка включала 200 дівчат розподілених на 2 групи в залежності від якості батьківського ставлення. Це розподілення надало можливість вивчити вплив саме якості батьківського ставлення позитивне «високе» або негативне «низьке».

3. Відповідно до завдань дослідження були підібрані наступні методи: авторська анкета щодо «Образу жіночого», яка дозволяє визначити автобіографічні дані та інформацію щодо якості батьківського ставлення, статево-рольовий опитувальник С. Бем, мультимодальний опитувальник ставлення до власного тіла (MBSRQ-AS) Томаса Ф. Кеша та опитувальник «Аналіз сімейних взаємин (АСВ)» - Юстицькіса В.В., Ейдемільлера Е.Г.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІВЧАТ У ПІЗНЬОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ

3.1. Особливості образу тіла у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення

Психосексуальний розвиток є однією з ключових складових стадії загального розвитку особистості, особливо в підлітковому віці, коли відбувається перехід від дитинства до дорослості. Цей період відзначається значущими змінами як в фізичному, так і в психологічному розвитку. Підлітки переживають емоційні та соціальні трансформації, але однією з найважливіших аспектів їхнього розвитку є формування психосексуальної ідентичності та образу тіла [4].

Психосексуальний розвиток включає в себе розуміння та сприйняття власної статевої ідентичності, сексуальної орієнтації, відношення до тіла, стосунків та інтимності. У цьому контексті «Образ тіла», який формується в підлітковому віці, відіграє значущу роль. Він визначає сприйняття себе, своєї статі, а також впливає на психосоціальний розвиток та відношення до інших людей [15].

Розуміння впливу батьківського ставлення на формування образу тіла підлітків є актуальним завданням для сучасної психологічної науки та практики. Батьківська підтримка або відхід, позитивне або негативне ставлення до дітей можуть впливати на їхню самооцінку, віру в себе та ставлення до власного тіла. Цей аспект має важливе значення для формування здорового психосексуального розвитку підлітків і може мати далекосяжні наслідки для їхнього подальшого життя. У цьому контексті дослідження, яке спрямоване на вивчення особливостей образу тіла у дівчат підлітків в залежності від батьківського ставлення, має велике значення для розуміння процесів, що відбуваються в цьому важливому періоді розвитку. Воно дозволить розкрити взаємозв'язок між батьківським впливом та формуванням «Образу тіла», а також надати практичні рекомендації для батьків та фахівців у

галузі психології, які працюють з підлітками.

Батьківське ставлення має суттєвий вплив на психосоціальний розвиток підлітків, включаючи формування їхнього «Образу тіла». Особливо важливо враховувати цей вплив в підлітковому віці (17-19 років), коли молодь активно розвиває свою самоідентифікацію і статеву свідомість [20].

Батько має ключову роль у формуванні самооцінки своєї дочки. Позитивне ставлення, підтримка та визнання досягнень допомагають підлітку розвивати позитивний «Образ тіла». На відміну від цього, негативне ставлення батька, критика та засудження можуть призвести до низької самооцінки та негативного сприйняття власного тіла [41].

Батько також грає важливу роль у підтримці статевого розвитку та статевої ідентичності своєї дитини. Його ставлення до статевої готовності та розвитку може впливати на сприйняття підлітками своєї статі та статевих функцій [41].

Своїм прикладом батько впливає на поняття дівчинки про здоровий стиль життя, включаючи правильне харчування, фізичну активність і догляд за тілом. Позитивне батьківське ставлення до цих аспектів сприяє формуванню здорових звичок, а також розвитку соціальних навичок, які стосуються взаємодії з ровесниками та статевими стосунками. Він може надати поради, розмовляти про взаємини та статеву безпеку, що вплине на «Образ тіла» та психосоціальний комфорт підлітка [41].

Батько впливає на сприйняття дівчиною-підлітком власного тіла як частини їхнього ідентичного розвитку. Позитивне батьківське ставлення, яке відображає підтримку та розуміння відносно норм і індивідуальності, сприяє прийняттю власного тіла та розвитку позитивного образу тіла. [41]

Мета даної частини дослідження полягає в розкритті особливостей формування образу тіла у дівчат пізнього підліткового віку (17-19 років) в залежності від ставлення батька. Конкретно, дослідження спрямоване на вивчення впливу позитивного та негативного батьківського ставлення на сприйняття власного тіла та самооцінку дівчат у цьому важливому підлітковому періоді.

Опитувальник сімейних взаємин, розроблений Е.Г. Ейдемільером та В.В.

Юстицкис, визначає шість психогенних стилів виховання, які впливають на сімейні взаємини. У цьому дослідженні проведено аналіз результатів опитувань, спрямованих на визначення рівня значущості трьох основних шкал: мінімальність санкцій (С-), нерозвиненість батьківських почуттів (НРЧ) та перевага жіночих якостей (ПЖК) у двох групах – «Позитивне» і «Негативне» батьківське ставлення.

Таблиця 3.1.

Оцінка стилей батьківського виховання у групах дівчат-підлітків

Шкала	Група	Середній ранг	U	W	Z	Рівень значущості
С-	Позитивне	45,44	566,500	1094,500	-2,153	0,031*
	Негативне	34,20				
НРЧ	Позитивне	35,20	500,000	1725,000	-2,777	0,005*
	Негативне	49,88				
ПЖК	Позитивне	36,13	545,500	1770,500	-2,361	0,018*
	Негативне	48,45				

* $p < 0,05$

В групі «Позитивне батьківське ставлення» виявлено статистично значущу різницю (рівень значущості 0,031*), що свідчить про більш виражений позитивний стиль виховання в цьому контексті. Високий середній ранг С- свідчить про акцент на зниженні мінімальності санкцій у батьківському вихованні в цій групі. Група також відрізняється статистично значущою різницею (рівень значущості 0,005*) і вищим середнім рангом. Це вказує на меншу нерозвиненість батьківських почуттів в цій групі порівняно з групою «Негативне батьківське ставлення». Стосовно показнику «Перевага жіночих якостей» група «Позитивне» проявляє статистично значущу різницю (рівень значущості 0,018*) та вищий середній ранг, що вказує на більш виражену перевагу жіночих якостей у вихованні в цій групі.

Результати аналізу свідчать про наявність статистично значущих відмінностей в оцінках батьків щодо трьох різних параметрів виховання. Група «Позитивне батьківське ставлення» виявилася більш нахилена до позитивних стилів виховання, виражених у зниженні суворості санкцій, меншій нерозвиненості батьківських почуттів та вираженій перевазі жіночих якостей.

Таблиця 3.2.

Загальний огляд показників ставлення до власного тіла у вибірці

Показник	N	Мінімум	Максимум	Середнє число
Оцінка зовнішності	81	1,14	4,29	2,8906
Орієнтація на зовнішність	81	2,17	4,92	3,5751
Задоволеність параметрами тіла	81	1,11	5,00	3,4483
Стурбованість зайвою вагою	81	1,00	5,00	2,7037
Оцінка власної ваги	81	1,00	5,00	3,3272

Для аналізу основних психосексуальних особливостей дівчат пізнього підліткового віку на основі отриманих даних, спираючись на показники оцінки, орієнтації на зовнішність, задоволеності параметрами тіла, стурбованості зайвою вагою та оцінки зовнішності, ми можемо надати наступний аналіз.

Середній бал оцінки зовнішності у вибірці дівчат склав 2,8906, де мінімальне значення становить 1,14, а максимальне 4,29. Діапазон оцінок від 1,14 до 4,29 вказує на значну варіабельність у сприйнятті власної зовнішності серед дівчат підліткового віку.

Середня оцінка орієнтації на зовнішність у вибірці складає 3,5751, з мінімальним значенням 2,17 та максимальним 4,92. Середній бал вказує на те, що більшість дівчат відзначають важливість зовнішнього вигляду для них, але також варто відзначити, що вибірка має значну варіабельність орієнтації на зовнішність.

Середнє значення задоволеності параметрами тіла вибірки дорівнює 3,4483, де мінімальна оцінка становить 1,11 а максимальна 5,00. Цей показник також підкреслює значну варіабельність в сприйнятті тіла серед дівчат. Загальною тенденцією є помірна задоволеність параметрами тіла, але існують значні відмінності серед учасниць дослідження.

Середня оцінка стурбованості зайвою вагою становить 2,7037, де мінімальне значення 1,00, а максимальне 5,00. Загальна тенденція вказує на те, що дівчата підліткового віку можуть відчувати певну стурбованість щодо своєї ваги, проте існують значні розбіжності в цьому питанні.

Загалом, результати дослідження свідчать про значну варіабельність у сприйнятті власного тіла серед дівчат пізнього підліткового віку. При цьому більшість дівчат виявляють певну стурбованість щодо свого образу тіла та орієнтуються на зовнішність, проте існують значні відмінності в їхньому сприйнятті.

Таблиця 3.3.

Порівняльний аналіз показників ставлення до власного тіла дівчат-підлітків

Показник	Негативне батьківське ставлення					Позитивне батьківське ставлення				
	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середньо кв. відхилення	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середньо кв. відхилення
Оцінка зовнішності	32	1,14	4,29	2,6959	,91039	49	1,71	4,29	3,0178	,62046
Орієнтація на зовнішність	32	2,17	4,92	3,4375	,72097	49	2,50	4,75	3,6649	,55187
Задоволеність параметрами тіла	32	1,22	5,00	3,3744	,91402	49	1,11	5,00	3,4965	,76178
Стурбованість зайвою вагою	32	1,00	5,00	2,6875	1,14476	49	1,00	5,00	2,7143	1,08253
Оцінка власної ваги	32	1,00	5,00	3,1563	,94560	49	2,00	5,00	3,4388	,78815

Порівняльний аналіз показників ставлення до власного тіла дівчат-підлітків з позитивним батьківським ставленням (ПБС) та негативним батьківським ставленням (НБС) допомагає виявити важливі відмінності та подібні риси між цими двома групами. Розглянемо кожен з показників більш докладно.

ПБС група має середній бал оцінки зовнішності на рівні 3,0178, зі значеннями в діапазоні від 1,71 до 4,29, а НБС група має середній бал оцінки зовнішності на рівні 2,6959, зі значеннями в діапазоні від 1,14 до 4,29. Варто відзначити, що ПБС група має трохи вищий середній бал оцінки зовнішності, але в обох групах існує значна варіабельність в оцінках.

ПБС група має середній бал орієнтації на зовнішність на рівні 3,6649, зі значеннями в діапазоні від 2,50 до 4,75. НБС група має середній бал орієнтації на зовнішність на рівні 3,4375, зі значеннями в діапазоні від 2,17 до 4,92. Обидві групи відзначають важливість зовнішнього вигляду, і варіабельність оцінок в обох групах також є значною.

ПБС група має середній бал задоволеності параметрами тіла на рівні 3,4965, зі значеннями в діапазоні від 1,11 до 5,00. НБС група має середній бал задоволеності параметрами тіла на рівні 3,3744, зі значеннями в діапазоні від 1,22 до 5,00. Обидві групи виявляють певну стурбованість щодо свого образу тіла, зі значною варіабельністю оцінок.

Група з позитивним батьківським ставленням має середній бал стурбованості зайвою вагою на рівні 2,7143, зі значеннями в діапазоні від 1,00 до 5,00. Група з негативним батьківським ставленням має середній бал стурбованості зайвою вагою на рівні 2,6875, зі значеннями в діапазоні від 1,00 до 5,00. Обидві групи виявляють певну стурбованість щодо власної ваги.

ПБС група має середній бал оцінки власної ваги на рівні 3,4388, зі значеннями в діапазоні від 2,00 до 5,00. НБС група має середній бал оцінки власної ваги на рівні 3,1563, зі значеннями в діапазоні від 1,00 до 5,00. В обох групах дівчата мають помірну оцінку своєї ваги, зі значною варіабельністю оцінок.

Порівнюючи дві групи дівчат, бачимо, що обидві виявляють стурбованість щодо свого образу тіла та орієнтуються на зовнішність. Хоча існують деякі різниці у середніх оцінках між групами, варіабельність в оцінках у кожній групі залишається значною. Це підкреслює важливість індивідуального підходу до розвитку психосексуальної самоідентичності та формування образу тіла серед дівчат пізнього підліткового віку незалежно від батьківського ставлення.

Таблиця 3.4.

Оцінка рівня значущості складових оцінки власного тіла серед дівчат-підлітків за критерієм Манна-Уїтні

№ з/п	Шкала	Група	Середній ранг	U	W	Z
Оцінка зовнішності	Позитивне	45,85	575,500	1023,500	-2,126	0,048*
	Негативне	34,11				
Орієнтація на зовнішність	Позитивне	44,37	619,000	1147,000	-1,596	0,110
	Негативне	35,84				
Задоволеність параметрами тіла	Позитивне	42,40	715,500	1243,500	-,663	0,507
	Негативне	38,86				
Стурбованість зайвою вагою	Позитивне	41,36	766,500	1294,500	-,170	0,865
	Негативне	40,45				
Оцінка власної ваги	Позитивне	43,93	640,500	1168,500	-1,419	0,156
	Негативне	36,52				

* $p < 0,05$

Для показника «Оцінка зовнішності» між групами «Позитивне» і «Негативне» було виявлено статистично значущу різницю. Рівень значущості (р-значення) склав 0,048. Для інших показників, таких як «Орієнтація на зовнішність», «Задоволеність параметрами тіла», «Стурбованість зайвою вагою», і «Оцінка власної ваги», не було виявлено статистично значущої різниці між групами, оскільки р-значення для цих показників були більше 0,05. Це оцінка дівчатами-підлітками власної зовнішності є ключовим аспектом при формуванні образу власного тіла.

Аналізуючи результати таблиці (Додаток А), стосовно кореляційного аналізу складових образу власного тіла у дівчат з позитивним батьківським ставленням, можна зробити наступні спостереження.

Оцінка зовнішності має дуже слабку кореляцію (0,036) з іншими показниками і не досягає статистичної значущості. Орієнтація на зовнішність має слабку кореляцію (0,017) з оцінкою зовнішності і статистично не значуща. Задоволеність параметрами тіла має помірну кореляцію (0,129) з оцінкою зовнішності, але також не досягає статистичної значущості. Стурбованість зайвою

вагою має помірну кореляцію (-0,035) з оцінкою зовнішності і також не є статистично значущою. Оцінка власної ваги має помірну кореляцію (-0,161) з оцінкою зовнішності і статистично не значуща.

У дівчат з позитивним батьківським ставленням не було виявлено сильних кореляційних зв'язків між компонентами образу власного тіла. Більшість кореляцій були слабкими, і багато з них не досягали статистичної значущості.

Єдиним винятком є кореляція між «Орієнтацією на зовнішність» і «Стурбованістю зайвою вагою», яка має значущий показник (0,434) на рівні 0,01. Це свідчить про те, що дівчата з позитивним батьківським ставленням, які більше орієнтовані на зовнішність, також можуть бути більш стурбовані зайвою вагою.

В дослідженні дівчат з позитивним батьківським ставленням не було виявлено сильних кореляцій між компонентами образу власного тіла. Більшість зв'язків були слабкими і статистично не значущими. Це може вказувати на складність взаємозв'язків між різними аспектами сприйняття власного тіла в цій групі дівчат.

Аналізуючи результати таблиці Додаток Б, щодо кореляційного аналізу складових образу власного тіла у дівчат з негативним батьківським ставленням, можна зробити наступні спостереження.

Оцінка зовнішності має помірну кореляцію (0,442) з орієнтацією на зовнішність і статистично значуща на рівні 0,05. Оцінка зовнішності також має помірну кореляцію (0,356) з задоволеністю параметрами тіла і також статистично значуща на рівні 0,05. Задоволеність параметрами тіла має помірну кореляцію (0,385) з орієнтацією на зовнішність і також статистично значуща на рівні 0,05. Задоволеність параметрами тіла також має помірну кореляцію (-0,359) з стурбованістю зайвою вагою і є статистично значущою на рівні 0,05. Стурбованість зайвою вагою має помірну кореляцію (-0,199) з оцінкою власної ваги, але не є статистично значущою. Оцінка власної ваги не має статистично значущих кореляцій з іншими показниками.

Отже, у дівчат з негативним батьківським ставленням були виявлені деякі помірні кореляції між компонентами образу власного тіла. Зокрема, існує

статистично значущий зв'язок між оцінкою зовнішності та орієнтацією на зовнішність, а також між оцінкою зовнішності і задоволеністю параметрами тіла.

Дослідження також вказує на зв'язок між задоволеністю параметрами тіла та стурбованістю зайвою вагою. Слабка кореляція між стурбованістю зайвою вагою та оцінкою власної ваги не досягає статистичної значущості. Не було виявлено значущих зв'язків між іншими компонентами образу власного тіла в цій групі дівчат.

Дівчата з негативним батьківським ставленням мають певні кореляційні зв'язки між складовими образу власного тіла, але вони є помірними та не включають всі аспекти сприйняття власного тіла.

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні спільні висновки щодо впливу ставлення батька на образ тіла у дівчат-підлітків. Дослідження показали, що ставлення батька може мати важливий вплив на сприйняття власного тіла дівчат-підлітків. Дівчата з позитивним батьківським ставленням до них самих, зазвичай, мають позитивніші образи свого тіла, в порівнянні з тими, у кого батьки відносяться негативно.

Дівчата з позитивним батьківським ставленням схильні до більш позитивного сприйняття своєї зовнішності. Це може бути пов'язане з тим, що позитивні коментарі та підтримка батька сприяють підвищенню самоповаги і самоприйняття. Підлітки з позитивним батьківським ставленням можуть бути менш орієнтовані на зовнішність, що свідчить про більш здоровий підхід до сприйняття себе і важливість внутрішнього свого «Я». В цій групі також частіше виявляють задоволеність своїми параметрами тіла, що може бути результатом підтримки і позитивного впливу батьків на їхнє самопочуття.

Серед дівчат з негативним батьківським ставленням більш виражена стурбованість зайвою вагою. Це може бути наслідком негативних коментарів або вимог батьків, які створюють психологічний тиск. Вплив батьківського ставлення на образ тіла у дівчат-підлітків є комплексним. Негативне ставлення батьків може викликати погіршення образу тіла, збільшення стурбованості зайвою вагою та менш задоволення власним тілом. Негативне батьківське ставлення може призвести до негативного образу тіла, який, в свою чергу, може впливати на психосоціальне

самопочуття та ризику розвитку розладів у харчуванні. Отже, батьківське ставлення може мати довгостроковий вплив на психосексуальний розвиток дівчат-підлітків.

Таким чином, батьківське ставлення важливе для формування образу тіла у дівчат-підлітків. Позитивне батьківське ставлення сприяє позитивному сприйняттю власного тіла, тоді як негативне ставлення може викликати негативні наслідки для образу тіла та психосоціального благополуччя дівчат. Важливо підкреслити значення підтримки та позитивного ставлення батька до своїх дітей під час підліткового розвитку.

3.2. Статеворольові моделі дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення

Роль батька в формуванні статево-рольової моделі у дівчинки-підлітка є надзвичайно важливою і впливає на її психічний та емоційний розвиток. Батько виступає як значуща фігура в житті дівчини, і його ставлення, взаємодія та приклад мають значення для формування її статево-рольової ідентичності. Він грає ключову роль у формуванні почуття власної цінності та самооцінки дівчинки. Якщо батько виявляє турботу, зацікавленість і підтримку, то дитина вчиться вірити у себе та розвиває відчуття впевненості. Це важливо для створення здорового психологічного фундаменту, який допоможе їй в подальшому відноситися до себе з повагою та самосприйняттям [41].

Батько також відіграє роль у формуванні статевої ідентичності дівчинки. Він може відображати стандарти маскулінності, які вона сприймає. Через взаємодію з батьком, дівчинка навчається розуміти, що це значить бути жінкою в контексті власного статевого розвитку та стосунків з іншими людьми. Позитивна взаємодія з батьком може сприяти створенню здорової статевої ідентичності, де дівчинка відчуває себе комфортно у своєму тілі та здатною впоратися зі статевими питаннями. Батько може надати дівчинці цінні уроки про стосунки і міжособистісну взаємодію. Взаємодія з батьком навчає дівчинку вимагати поваги, а також розвивати навички емоційного регулювання та спілкування. Ці навички будуть корисними в її майбутніх стосунках з іншими людьми [41].

Він також може показати, як важливо визнавати та поважати різницю між статями, а також прагнути до рівності та справедливості. Батько може встановити приклад гендерної рівності в сім'ї, надаючи дівчинці можливість обирати і розвивати свої інтереси незалежно від статі, може навчити дівчинку відповідальності та виконанню обов'язків. Це допоможе їй створювати баланс між кар'єрою та сімейними обов'язками, якщо вона вирішить мати родину.

Отже, батько грає надзвичайно важливу роль у формуванні статево-рольової моделі у дівчинки-підлітка. Його ставлення, приклад та взаємодія з нею впливають на її самооцінку, статево-рольову ідентичність, стосунки та гендерну роль у суспільстві. Батько, який виявляє турботу, повагу та підтримку, може допомогти дівчинці рости впевненою жінкою здатною до самореалізації та взаємодії з оточуючим світом.

Мета розділу дослідження, яке спрямоване на вивчення статево-рольових моделей особливостей дівчат підлітків у залежності від батьківського ставлення, полягає у розкритті взаємозв'язку між вихованням та статевою ідентичністю дівчат. Дослідження використовує статево-рольовий опитувальник С. Бем для діагностики психологічної статі та визначення гендерного типу особистості, щоб розібрати, як батьківське ставлення впливає на формування гендерних ролей у підлітків.

Таблиця 3.5.

Загальний огляд показників сформованості статево-рольової моделі у вибірці

Показник	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середньо кв. відхилення
F	81	2,00	20,00	14,6543	3,61649
M	81	2,00	20,00	12,7160	4,88936
IS	81	-23,22	34,83	4,5007	13,26971

Показник F вказує на рівень фемінінності (жіночості) у вибірці. Середнє значення дорівнює 14,6543, що означає, що в середньому учасники мають помірний рівень фемінінності. Мінімум і максимум вказують на різницю в оцінках між учасниками, де деякі мають дуже низький рівень, а інші - дуже високий.

Середньоквадратичне відхилення показує ступінь розсіювання даних від середнього значення.

Показник М вказує на рівень маскулінності (чоловічості) у вибірці. Середнє значення дорівнює 12,7160, що означає, що в середньому учасники мають помірний рівень маскулінності. Подібно до показника F, мінімум і максимум показують різницю в оцінках між учасниками, а середньоквадратичне відхилення вказує на ступінь розсіювання даних.

Показник IS вказує на індекс статевої ідентичності. Мінімальне і максимальне значення показують значний розкид даних в цьому показнику. Середнє значення дорівнює 4,5007, що може вказувати на те, що в середньому учасники мають більш андрогінний (змішаний) характер статевої ідентичності. Середньоквадратичне відхилення також високе, що свідчить про значну різноманітність в оцінках учасників.

Загалом, дані показують, що вибірка має різні рівні фемінінності, маскулінності та статевої ідентичності, і є велика розбіжність між учасниками щодо цих показників. Для глибшого розуміння результатів дослідження слід провести подальший аналіз та розглянути взаємозв'язки між цими показниками.

Таблиця 3.6.

Порівняльний аналіз показників сформованості статево-рольової моделі у дівчат-підлітків з негативним та позитивним батьківським ставленням

Показник	Негативне батьківське ставлення					Позитивне батьківське ставлення				
	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середньо кв. відхилення	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середньо кв. відхилення
F	32	2,00	18,00	12,6250	4,40491	49	8,00	20,00	15,9796	2,17457
M	32	2,00	19,00	11,6250	5,26553	49	2,00	20,00	13,4286	4,54148
IS	32	-23,22	34,83	2,3220	15,63774	49	-20,90	27,86	5,9235	11,41546

Таблиця 3.6. представляє порівняльний аналіз показників сформованості статево-рольової моделі у дівчат-підлітків, які вирости з негативним і позитивним батьківським ставленням.

З таблиці видно, що дівчата з позитивним батьківським ставленням мають вищий середній рівень фемінінності (15,98) порівняно з дівчатами з негативним батьківським ставленням (12,63). Показник F для дівчат з позитивним батьківським ставленням має менший розкид (середньоквадратичне відхилення), що вказує на більш однорідний рівень фемінінності серед цієї групи.

Дівчата з ПБС мають вищий середній рівень маскулінності (13,43) порівняно з дівчатами з НБС (11,63). Показник M також показує менший розкид серед дівчат з позитивним батьківським ставленням.

Результати аналізу демонструють, що дівчата з позитивним батьківським ставленням мають вищий середній показник статевої ідентичності (5,92) порівняно з дівчатами з негативним батьківським ставленням (2,32). Показник IS для дівчат з ПБС також має менший розкид, що вказує на більш однорідний рівень статевої ідентичності серед цієї групи.

Узагальнюючи, результати таблиці свідчать про те, що позитивне батьківське ставлення може впливати на формування більш повноцінних і зрілих статево-рольових моделей у дівчат-підлітків порівняно з негативним батьківським ставленням.

Таблиця 3.7.

Оцінка рівня значущості сформованості статево-рольової моделі серед дівчат-підлітків за критерієм Манна-Уїтні

№ з/п	Шкала	Група	Середній ранг	U	W	Z
F	Позитивне	49,10	387,000	915,000	-3,873	0,000*
	Негативне	28,59				
M	Позитивне	44,07	633,500	1161,500	-1,461	0,144
	Негативне	36,30				
IS	Позитивне	43,87	643,500	1171,500	-1,361	0,173
	Негативне	36,61				

*p < 0,05

Результати аналізу за критерієм Манна-Уїтні показують, що рівень фемінінності серед дівчат-підлітків із позитивним батьківським ставленням відрізняється статистично значущо від рівня фемінінності серед дівчат-підлітків із негативним батьківським ставленням. Значення Z-критерію дорівнює -3,873, і рівень значущості менший за 0,05 (*), що вказує на статистично значущу різницю між цими двома групами.

Рівень маскулінності серед дівчат-підлітків із позитивним батьківським ставленням не відрізняється статистично значущо від рівня маскулінності серед дівчат-підлітків із негативним батьківським ставленням. Рівень значущості дорівнює 0,144, що більше за 0,05, і, отже, різниця не є статистично значущою. Показник статевої ідентичності серед дівчат-підлітків із позитивним батьківським ставленням теж не відрізняється статистично значущо від рівня статевої ідентичності серед дівчат-підлітків із негативним батьківським ставленням.

Таблиця 3.8.

Кореляційний аналіз складових статево-рольової моделі у дівчат з позитивним батьківським ставленням

Параметр	Змінна	F	M	IS
Коефіцієнт кореляції	F	-	,063	,295*
Значення (двостороннє)		-	,667	,039
N		-	49	49
Коефіцієнт кореляції	M	,063	-	-,901**
Значення (двостороннє)		,667	-	,000
N		49	-	49
Коефіцієнт кореляції	IS	,295*	-,901**	-
Значення (двостороннє)		,039	,000	-
N		49	49	-

Кореляція між фемініністю (F) і маскулінністю (M) у дівчат з позитивним батьківським ставленням є дуже слабкою (0,063) і не є статистично значущою ($p\text{-value} = 0,667 > 0,05$). Це означає, що рівень фемінінності не корелює значущо з рівнем маскулінності у цій групі дівчат. Кореляція між фемініністю (F) і статевою ідентичністю (IS) у дівчат з позитивним батьківським ставленням є слабкою (0,295),

але статистично значущою ($p\text{-value} = 0,039 < 0,05$). Це означає, що існує певний зв'язок між рівнем фемінінності та статевою ідентичністю у цій групі дівчат, і вони взаємодіють між собою.

Кореляція між маскулінністю (M) і статевою ідентичністю (IS) у дівчат з позитивним батьківським ставленням є високою ($-0,901$) і статистично значущою ($p\text{-value} = 0,000$). Це означає, що існує сильний зв'язок між рівнем маскулінності та статевою ідентичністю у цій групі дівчат, і вони взаємодіють між собою.

Узагальнюючи, результати кореляційного аналізу свідчать про те, що у дівчат з позитивним батьківським ставленням існує зв'язок між фемінінністю та статевою ідентичністю, а також між маскулінністю та статевою ідентичністю. Однак фемінінність та маскулінність не корелюють між собою у цій групі дівчат.

Таблиця 3.9.

Кореляційний аналіз складових статево-рольової моделі у дівчат з негативним батьківським ставленням

Параметр	Змінна	F	M	IS
Коефіцієнт кореляції	F	-	,014	,620**
Значення (двостороннє)		-	,940	,000
N		-	32	32
Коефіцієнт кореляції	M	,014	-	-,696**
Значення (двостороннє)		,940	-	,000
N		32	-	32
Коефіцієнт кореляції	IS	,620**	-,696**	-
Значення (двостороннє)		,000	,000	-
N		32	32	-

Кореляція між фемінінністю (F) і маскулінністю (M) у дівчат з негативним батьківським ставленням є дуже слабкою ($0,014$) і не є статистично значущою ($p\text{-value} = 0,940 > 0,05$). Це означає, що рівень фемінінності не корелює значущо з рівнем маскулінності у цій групі дівчат.

Кореляція між фемінінністю (F) і статевою ідентичністю (IS) у дівчат з негативним батьківським ставленням є високою ($0,620$) і статистично значущою ($p\text{-value} = 0,000$). Це означає, що існує сильний позитивний зв'язок між рівнем

фемінінності та статевою ідентичністю у цій групі дівчат.

Кореляція між маскулінністю (M) і статевою ідентичністю (IS) у дівчат з негативним батьківським ставленням є високою (-0,696) і статистично значущою (p-value = 0,000). Це означає, що існує сильний зворотній зв'язок між рівнем маскулінності та статевою ідентичністю у цій групі дівчат.

На основі проведеного аналізу можна зробити декілька спільних висновків щодо впливу ставлення батька на формування статево-рольової моделі у дівчат-підлітків. Дівчата з позитивним батьківським ставленням мають вищий середній рівень фемінінності порівняно з дівчатами, які виростили в умовах негативного батьківського ставлення. Вони також мають менший розкид у рівні фемінінності, що свідчить про більш однорідний вплив батьківського ставлення на цей аспект.

Рівень маскулінності у дівчат-підлітків не суттєво відрізняється залежно від батьківського ставлення. Це означає, що батьківське ставлення не має значущого впливу на розвиток маскулінних рис в особистості дівчат.

Дівчата з ПБС мають вищий середній рівень статевої ідентичності порівняно з дівчатами, які виростили в умовах негативного батьківського ставлення. Рецензентки з позитивним батьківським ставленням також мають менший розкид у рівні статевої ідентичності, що свідчить про більш однорідний вплив батьківського ставлення на цей аспект.

Позитивне батьківське ставлення сприяє більш високому рівню фемінінності та статевої ідентичності у дівчат-підлітків. Вплив батьківського ставлення на рівень маскулінності не є статистично значущим, що може свідчити про менший вплив батька на розвиток цього аспекту. Внутрішній баланс між фемінінністю та маскулінністю, виражений через статевою ідентичність, може бути суттєвою частиною формування статево-рольової моделі у дівчат.

Отже, ставлення батька має вплив на розвиток різних аспектів статево-рольової моделі у дівчат-підлітків. Позитивне батьківське ставлення сприяє формуванню більш фемінних і зрілих статево-рольових моделей, в той час як роль батька у формуванні маскулінних рис може бути менш важливою. При цьому важливо враховувати, що внутрішній баланс між фемінінністю і маскулінністю,

виражений через статеву ідентичність, може відігравати суттєву роль у формуванні статево-рольової моделі у дівчат.

3.3. Образ Жіночного у дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення

Роль батька в формуванні образу жіночності у дівчинки-підлітка є надзвичайно впливовою. Він відіграє ключову роль у становленні самовизначення, віри у власні сили, важливості та цінності дівчинки. Батько є першим чоловіком, з яким дівчинка має стикається. Його спосіб поведінки, стосунки з матір'ю і дочкою формують її уявлення про те, якими мають бути чоловіки у її житті. Батько може стати для неї позитивним прикладом, якщо він проявляє повагу до жінок, долає конфлікти конструктивно та демонструє емоційну підтримку [41].

Через батьківське спілкування стимулюється розвиток жіночної ідентичності доньки, надаючи їй підтримку та віру в себе. Його заохочення та сприяння самовдосконаленню допомагають дівчинці відчувати свою важливість та потенціал. Батько може навчити доньку відчувати себе незалежною та самостійною особистістю. Він може допомогти їй розвивати власні інтереси, приймати важливі рішення та вибирати свій власний шлях у житті [41].

Чоловік також грає роль у формуванні відповідального ставлення до сім'ї, дому та власних обов'язків. Він може навчити доньку цінувати родинні цінності, брати на себе відповідальність за свої дії та допомагати іншим. Батько, показуючи повагу до матері та інших жінок, допомагає доньці розуміти і цінувати свою жіночість. Він може допомогти їй розвивати свою інтуїцію, сприяти здоровій самоповазі та розумінню, що жіночі риси - це сила, а не обмеження.

Загалом, батько має великий вплив на формування образу жіночності у дівчинки-підлітка. Його підтримка, приклад та виховання можуть допомогти доньці стати впевненою, незалежною та відповідальною жінкою, яка поважає і цінує себе та інших.

Метою даного розділу дослідження є вивчення взаємозв'язку між батьківським ставленням і формуванням образу жіночого у дівчат підлітків.

Ми прагнемо розкрити, як виховання та підтримка з боку батьків впливають на уявлення дівчат про жіночість, їхні цінності та ставлення до себе та інших жінок.

За допомогою цього дослідження можна отримати важливі відомості про вплив батьківського ставлення на формування «Образу жіночого» у дівчат підлітків, а також виявити можливі шляхи покращення цього процесу для забезпечення здорової дитячої ідентичності в майбутньому.

Таблиця 3.10.

Загальний огляд показників сформованості образу жіночого у вибірці

Параметр	N	Мінімум	Максимум	Середнє число	Середнє кв. відхилення
Жіночність	81	1,00	10,00	6,5185	2,86841
Розсудливість	81	1,00	10,00	7,2469	2,13032
Стервозність	81	1,00	10,00	4,3827	2,68593
Ніжність	81	1,00	10,00	7,1728	2,30646
Природність	81	1,00	10,00	7,3086	2,23965
Скандальність	81	1,00	10,00	5,0741	2,76033
Гарне почуття гумору	81	2,00	10,00	7,5432	2,35079
Витонченість	81	1,00	10,00	6,3827	2,41644
Неохайність	81	1,00	10,00	3,9506	2,41299
Простота	81	1,00	10,00	6,8272	2,40723
Доброта	81	1,00	10,00	7,8272	2,22368
Нестримна та запальна у своїх емоціях	81	1,00	10,00	5,9506	2,47437
Душевність	81	1,00	10,00	7,4938	2,41414
Невибагливість	81	1,00	10,00	5,9259	2,19532
Неспокійність	81	1,00	10,00	5,0864	2,79373
Скромність	81	1,00	10,00	6,6914	2,36454
Хазяйновитість	81	1,00	10,00	6,9136	2,42486
Незграбність	81	1,00	10,00	4,4074	2,35997
Щирість	81	1,00	10,00	7,4321	2,17335
Відкритість	81	1,00	10,00	6,8889	2,44438
Сварливість	81	1,00	10,00	5,1235	2,43610
Ввічливість	81	1,00	10,00	7,8025	2,18758
Емоційна стабільність	81	1,00	10,00	6,1481	2,56959
Хитрість	81	1,00	10,00	5,4938	2,65105
Краса	81	1,00	10,00	7,4691	2,23655

Продовження таблиці 3.10.

Мудрість	81	2,00	10,00	7,2840	2,11681
Жадібність	81	1,00	10,00	3,5185	2,47543
Дбайлива дружина	81	1,00	10,00	6,5432	3,06614
Вправна господиня	81	1,00	10,00	6,9136	2,60863
Впертість	81	1,00	10,00	6,4074	2,57768

Середнє число вказує на середню оцінку, яку надають дівчата підлітки кожному з параметрів. Наприклад, середнє число для параметра «Жіночність» становить 6.5185, що свідчить про те, що дівчата в середньому оцінюють свою жіночність на рівні приблизно 6,5 балів. Мінімальне і максимальне значення кожного параметра показують діапазон оцінок. Наприклад, для параметра «Жіночність» мінімум - 1, максимум - 10. Це означає, що дівчата мали можливість вибрати оцінки від 1 (найнижча) до 10 (найвища) для своєї жіночності. Середнє квадратичне відхилення вказує на ступінь розкиду оцінок навколо середнього числа. Чим вище значення середнього квадратичного відхилення, тим більший розкид оцінок. У цій таблиці бачимо, що середнє квадратичне відхилення для різних параметрів коливається від 2.11681 до 3.06614, що вказує на те, що різні якості оцінюються дівчатами з різною ступенем розкиду.

Загальний огляд таблиці дозволяє провести порівняльний аналіз різних параметрів і визначити, які якості є більш загальнопоширеними серед дівчат підлітків у досліджуваній вибірці. Наприклад, можна помітити, що «гарне почуття гумору», «доброта», «душевність» та «ввічливість» оцінюються досить високо, а «жадібність» та «неохайність» отримали менші середні оцінки.

Проведемо порівняльний аналіз показників сформованості образу жіночності у дівчат-підлітків з позитивним та негативним батьківським ставленням (Додаток В). Дослідження розглядає різні аспекти жіночності та інших якостей і порівнює, як вони розвиваються у дівчат залежно від ставлення їх батьків. Підлітки з позитивним батьківським ставленням середньої оцінки «жіночності» вищі (6.7551) порівняно з дівчатами, які мають негативне батьківське ставлення (6.1563). Це може вказувати на те, що позитивне ставлення батьків сприяє більшому впливу на

формування образу жіночого. Підлітки з ПБС також мають вищий середній рівень розсудливості (7.5102), порівняно з дівчатами із НБС (6.8438).

Дівчата з негативним батьківським ставленням мають вищий середній рівень стервозності (5.3750), порівняно з дівчатами з позитивним ставленням батьків (3.7347). Рецензентки з ПБС також мають вищий середній рівень гарного почуття гумору (7.7143), порівняно з дівчатами із НБС (7.2813).

Дівчата-підлітки з позитивним батьківським ставленням мають вищий середній рівень щирості (7.7755), порівняно з дівчатами із негативним батьківським ставленням (6.9063). Загальною тенденцією є те, що дівчата, які мають позитивне батьківське ставлення, в цілому вище оцінюють свою жіночність та позитивні якості, такі як розсудливість, гарне почуття гумору та щирість. Навпаки, дівчата з негативним батьківським ставленням можуть виявляти меншу впевненість у собі та менш позитивні якості.

Таблиця 3.11.

Оцінка рівня значущості сформованості «Образу жіночого» серед дівчат-підлітків за критерієм Манна-Уїтні

№ з/п	Шкала	Група	Середній ранг	U	W	Z	Рівень значущості
1.	Стервозність	Позитивне	35,86	532,000	1757,000	2,458	0,014
		Негативне	48,88				
2.	Скандальність	Позитивне	36,87	581,500	1806,500	1,968	0,049
		Негативне	47,33				
3.	Неохайність	Позитивне	36,67	572,000	1797,000	2,069	0,039
		Негативне	47,63				
4.	Доброта	Позитивне	46,32	523,500	1051,500	2,583	0,010
		Негативне	32,86				
5.	Неспокійність	Позитивне	35,57	518,000	1743,000	2,585	0,010
		Негативне	49,31				

*p < 0,05

За даними з таблиці бачимо, що рівень стервозності значущо відрізняється у групах з позитивним і негативним батьківським ставленням. Дівчата з негативним батьківським ставленням мають вищий рівень стервозності, і ця різниця статистично

значуща ($p < 0,05$). Рівень скандальності також значущо відрізняється у групах. Дівчата з негативним батьківським ставленням виявляють більшу скандальність, і ця різниця також статистично значуща ($p < 0,05$).

Рівень неохайності відрізняється, і дівчата з негативним батьківським ставленням виявляють більшу неохайність ($p < 0,05$). Рівень доброти значущо відрізняється в обох групах. Дівчата з позитивним батьківським ставленням мають вищий рівень доброти ($p < 0,05$).

Рівень неспокійності значущо відрізняється між групами. Дівчата з негативним батьківським ставленням є менш неспокійними ($p < 0,05$). Рівень хазяйновитості не виявив статистично значущих різниць між групами.

Рівень незграбності також не виявив статистично значущих різниць між групами. Рівень скромності не відрізняється статистично значуще між групами. Деякі інші показники, такі як жіночність, розсудливість, гарне почуття гумору, природність, душевність, невибагливість, ввічливість, емоційна стабільність, хитрість, краса, мудрість, жадібність, дбайлива дружина, вправна господиня та впертість не виявили статистично значущих різниць між групами.

Загальною тенденцією є те, що деякі аспекти жіночості, такі як стервозність, скандальність, неохайність та доброта, можуть бути мотивовані батьківським ставленням, в той час як інші аспекти не показали статистично значущих відмінностей між групами.

Згідно даним таблиці, кореляційний аналіз показнику жіночності з іншими показниками анкети у дівчат з позитивним батьківським ставленням (Додаток Г), існує статистично значуща позитивна кореляція між жіночністю і розсудливістю (коефіцієнт кореляції = 0,345, $p < 0,05$). Це означає, що дівчата, які виявляють більшу жіночність, мають тенденцію бути більш розсудливими. Також наявна статистично значуща позитивна кореляція між жіночністю і ніжністю (коефіцієнт кореляції = 0,439, $p < 0,01$). Це означає, що дівчата, які виявляють більшу жіночність, також виявляють більшу ніжність.

Жіночність не показала статистично значущих кореляцій з іншими показниками, такими як гарне почуття гумору, неохайність, простота, неспокійність,

скромність, хазяйновитість, незграбність, щирість, відкритість, сварливість, ввічливість, емоційна стабільність, хитрість, краса, мудрість, жадібність, дбайлива дружина і вправна господиня. Таким чином, жіночність у цій групі дівчат корелює з розсудливістю, ніжністю і природністю, але не корелює з іншими аспектами особистості.

Відносно даним таблиці кореляційний аналіз показнику жіночності з іншими показниками анкети у дівчат з негативним батьківським ставленням (Додаток Д), жіночність у цій групі дівчат корелює з розсудливістю, але ця кореляція не є статистично значущою (коефіцієнт кореляції = 0,271, $p > 0,05$). Існує статистично значуща негативна кореляція між жіночністю і стервозністю (коефіцієнт кореляції = -0,388, $p < 0,05$). Це означає, що дівчата з вищим рівнем жіночності мають тенденцію виявляти менше стервозності.

Відмічена статистично значуща позитивна кореляція між жіночністю і ніжністю (коефіцієнт кореляції = 0,385, $p < 0,05$). Це означає, що дівчата з вищим рівнем жіночності мають тенденцію виявляти більше ніжності. Існує статистично значуща позитивна кореляція між жіночністю і природністю (коефіцієнт кореляції = 0,500, $p < 0,01$). Це означає, що дівчата з вищим рівнем жіночності мають тенденцію виявляти більше природності.

Жіночність не показала статистично значущих кореляцій з іншими аспектами особистості у цій групі дівчат, за винятком витонченості, неохайності, душевності, краси та вправної господині, де були виявлені значущі кореляції. Таким чином, у досліджуваній групі жіночність корелює зі стервозністю, ніжністю та природністю. Більшість інших аспектів особистості не корелюють статистично значущо з показником жіночності.

Результати дослідження показали, що ставлення батьків може впливати на рівень жіночності у дівчат-підлітків. Зокрема, дівчата з позитивним батьківським ставленням мали вищий рівень жіночності у порівнянні з дівчатами з негативним батьківським ставленням.

Аналіз кореляцій показав, що існує кілька статистично значущих зв'язків між жіночністю та іншими показниками особистості. Зокрема, жіночність корелює

з розсудливістю, ніжністю, природністю, витонченістю, душевністю, добротою, хазяйновитістю та вправністю в господарстві у дівчат з позитивним батьківським ставленням. У дівчат з негативним батьківським ставленням жіночність корелює зі стервозністю, ніжністю, природністю, витонченістю, неохайністю, душевністю, добротою, хазяйновитістю, красою та вправністю в господарстві.

Дівчата з позитивним батьківським ставленням мають вищий рівень жіночності, а також позитивні кореляції з іншими показниками, що вказує на позитивний вплив батьківського ставлення на формування образу жіночного. У дівчат з негативним батьківським ставленням, жіночність корелює зі стервозністю та декількома іншими показниками, що може вказувати на більш складну взаємодію між батьківським ставленням та образом жіночного.

На основі результатів дослідження можна зробити висновок, що батьківське ставлення впливає на формування образу жіночного через різні канали. Позитивне батьківське ставлення може сприяти підвищенню рівня жіночності через позитивну психологічну підтримку та сприяння позитивному образу самої себе у дівчат. У той же час, негативне батьківське ставлення може сприяти формуванню стервозного образу через психологічний стрес або негативний образ самої себе у дівчат.

Результати цього дослідження підкреслюють важливість батьківського ставлення у формуванні особистості дівчат-підлітків, зокрема образу жіночного. Батьки можуть мати великий вплив на розвиток дітей, і їхні погляди та ставлення можуть визначати, наскільки дівчата відчують себе жіночно і як вони сприймають себе в гендерному аспекті.

Отже, результати аналізу свідчать про важливий вплив батьківського ставлення на формування образу жіночного у дівчат-підлітків, і підкреслюють необхідність психологічної підтримки та сприяння позитивному ставленню батьків до своїх дітей, особливо в цьому важливому періоді розвитку.

Висновки до третього розділу

1. Висока якість ставлення батька до доньки пов'язана з розвиненістю батьківських почуттів, з вихованням яке несе в собі перевагу жіночих якостей в дівчині та з відсутністю будь-якого покарання з боку батька. А низька якість батьківського ставлення пов'язана з відсутністю уваги до жіночого, відсутністю психологічної близькості з боку батька та наявності виховних санкцій (покарання, вимогливість).

2. «Образ тіла» дівчат підлітків з високою якістю батьківського ставлення є більш гармонійним, а саме: дівчата подобаються собі, високо оцінюють свою зовнішність, в даному випадку спрацьовує зв'язок: захоплений погляд батька сприяє становленню дівчини як гарної жінки з позитивним ставленням до свого тіла та зовнішності. Тоді як «Образ тіла» у дівчат підлітків з низькою якістю батьківського ставлення є залежним від оцінки інших, а саме надмірна увага до власної зайвої ваги та необхідністю мати схвалення від інших, тобто відповідати «стандартам краси».

3. Статеворольова модель дівчат з високою якістю батьківського ставлення є андрогінною, тобто найбільш гармонійною, якій притаманні як високі показники маскуліності, так і високі показники фемінності, які є незалежними один від одного, що дозволяє мати найбільш зрілі поведінкові стратегії. Статеворольова модель дівчат з низькою якістю батьківського ставлення є маскуліною та пов'язана з недостатньою розвиненістю жіночих статево-рольових поведінкових стратегій.

4. «Образ жіночого» у дівчат з високою якістю батьківського ставлення наповнений такими рисами як: розсудливість, ніжність, гарне почуття гумору, витонченість, душевність, скромність, хазяйновитість, щирість, відкритість, ввічливість, краса, мудрість, дбайлива дружина, вправна господиня. Це відображає притаманність таких жіночих поведінкових сценаріїв як: «жінка Мати», «жінка Домогосподарка», «жінка Коханка» (сексуально приваблива жінка), «жінка Красуня», «Турботлива жінка», «жінка Леді» та «Душевна жінка». У дівчат з низькою якістю батьківського ставлення «Образ жіночого» пов'язаний з такими рисами як: стервозність, скандальність, неохайність, неспокійність, незграбність,

сварливість, хитрість, жадібність, впертість. Такий образ віддзеркалює такі жіночі поведінкові сценарії як: «жінка Розлучниця», «жінка Заздрісна подруга», «жінка Суперниця», «жінка Воїн», «неохайна Домогосподарка».

Отже, батьківське ставлення грає важливу роль у психосексуальному розвитку дівчат-підлітків, впливаючи на їх «Образ тіла», статево-рольову ідентичність та жіночність.

ВИСНОВКИ

В дослідженні роботи було отримано результати, які дозволяють зробити наступні висновки.

1. Психосексуальний розвиток це процес, в ході якого формується статева свідомість, статева роль та психосексуальна орієнтація.

Статева свідомість, містить власну ідентичність статі, соціальну роль та переживання статевих аспектів життя.

2. Висока якість ставлення батька до доньки пов'язана з розвиненістю батьківських почуттів, з вихованням яке несе в собі перевагу жіночих якостей в дівчині та з відсутністю будь-якого покарання з боку батька. А низька якість батьківського ставлення пов'язана з відсутністю уваги до жіночого, відсутністю психологічної близькості з боку батька та наявності виховних санкцій (покарання, вимогливість).

3. «Образ тіла» дівчат підлітків з високою якістю батьківського ставлення є більш гармонійним, а саме: дівчата подобаються собі, високо оцінюють свою зовнішність, в даному випадку спрацьовує зв'язок: захоплений погляд батька сприяє становленню дівчини як гарної жінки з позитивним ставленням до свого тіла та зовнішності. Тоді як «Образ тіла» у дівчат підлітків з низькою якістю батьківського ставлення є залежним від оцінки інших, а саме надмірна увага до власної зайвої ваги та необхідністю мати схвалення від інших, тобто відповідати «стандартам краси».

4. Статеворольова модель дівчат з високою якістю батьківського ставлення є андрогінною, тобто найбільш гармонійною, якій притаманні як високі показники маскулінності, так і високі показники фемінності, які є незалежними один від одного, що дозволяє мати найбільш зрілі поведінкові стратегії. Статеворольова модель дівчат з низькою якістю батьківського ставлення є маскулінною та пов'язана з недостатньою розвиненістю жіночих статеворольових поведінкових стратегій.

5. «Образ жіночого» у дівчат з високою якістю батьківського ставлення наповнений такими рисами як: розсудливість, ніжність, гарне почуття гумору, витонченість, душевність, скромність, хазяйновитість, щирість, відкритість,

ввічливість, краса, мудрість, дбайлива дружина, вправна господиня. Це відображає притаманність таких жіночих поведінкових сценаріїв як: «жінка Мати», «жінка Домогосподарка», «жінка Коханка» (сексуально приваблива жінка), «жінка Красуня», «Турботлива жінка», «жінка Леді» та «Душевна жінка». У дівчат з низькою якістю батьківського ставлення «Образ жіночого» пов'язаний з такими рисами як: стервозність, скандальність, неохайність, неспокійність, незграбність, сварливість, хитрість, жадібність, впертість. Такий образ віддзеркалює такі жіночі поведінкові сценарії як: «жінка Розлучниця», «жінка Заздрісна подруга», «жінка Суперниця», «жінка Воїн», «неохайна Домогосподарка».

Перспектива подальших досліджень полягає в вивченні різноманітних аспектів психосексуального розвитку жінки в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова Н. В. Психологічні особливості відношення батька як чинник формування статевої ролі «Я»- концепції у дівчат-підлітків : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Наталія Вікторівна Барінова ; Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Х : 2006. 47 с.
2. Бех І. Д. Від волі до особистості. К : Україна-Віта, 1995. 207 с.
3. Булавенко О. В., Фурман О. В. Клінічна характеристика гіперандрогенії підліткового віку у дівчат //актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2013. №. 2. С. 51-53.
4. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посіб. К.: Центр учб. літ., 2008. 592 с.
5. Гончарова Т. Ю. Психологічний аналіз образу харизматичної особистості у сучасній молоді в контексті проблеми самопроекування //актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2019. Т. 9. С. 234-239.
6. Замашкіна О.Д. Педагогіка сімейного виховання: навчальний посібник/О.Д. Замашкіна – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2016. 400с.
7. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій. Луцьк : ВДУ, 1977. 180 с.
8. Калиниченко І. О., Калиниченко Д. О. Антропометричні характеристики дівчат раннього репродуктивного віку міських і сільських поселень //інтегративна антропологія, 2-ге вид. 2017.
9. Качак Т. Дівчачі тексти: фемінний дискурс у сучасній українській прозі для юних читачів //слово і час. 2017. №. 4. С. 79-89.
10. Кашпур Ю. М. Використання моделі сексуальної самосвідомості в процесі психологічного консультування підлітків та юнаків //міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2012. №. 10. С. 66-74.
11. Кізь О. Б. Еротика та порнографія у контексті психосексуальної культури особистості: гендерний ракурс //East European Science Journal. 2018. Т.12. С. 62-70

12. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. К : Рад. шк., 1998. 255 с.
13. Корнят В. Статеве виховання школярів як складова діяльності соціального педагога в школі //педагогічний процес: теорія і практика. 2018. №. 4. С. 91-96.
14. Костюк Г.С., Вікова психологія / за ред. Г.С. Костюка. К : Рад. шк., 1976. 272 с.
15. Костюк Г. С. Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості. – К : Рад. шк., 1989. 608 с.
16. Кравець В. Трансформація сексуальних цінностей на сучасному етапі розвитку України. Міжнародний збірник наукових праць. Україна-Європа-Світ. Серія :Історія української і зарубіжної культури, освіти й науки. 2017. №20. С. 305-313.
17. Кришталь В. Сексопатологія: підручник / В. Кришталь, Б.М. Ворнік. — Київ : Медицина, 2014. 544 с.
18. Ларіонова Н. Б. Сексуальний розвиток дитини як психолого-педагогічна проблема //вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2017. №. 1 (1). С. 80-87.
19. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. К : 2014. 136 с.
20. Лінджарді В., Мак-Вільямс Н. Посібник з психодинамічної діагностики. PDM-2: В 2 т., 2019.
21. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці. – Київ : Наук. думка, 1988. 441 с.
22. Малкович М.М. Стили сімейного виховання: [Електронний ресурс] режим доступу: <https://www.annadomina.com/studentam/pershodzherela/stili-simejnogo-vixovannya/>
23. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник. К : Вища шк., 1998. 479 с.

24. М'ясоїд П. А. Проблема психології розвитку // педагогіка і психологія. – 1999. № 1. С. 5–12.
25. Ніколенко Д. Ф. Індивідуально-психологічні особливості особистості: навч. посіб., К : Рад. шк., 1987. 43 с.
26. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. посіб. К : Вища шк., 2006. С. 157–158.
27. Особистість у загально-психологічній теорії діяльності О. Леонт'єва // психолог № 8, 2003. С. 10–31.
28. Петрунько О.В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків. Київ : ДЦССМ, 2004. 80 с.
29. Помилуйко В. Ю. Характеристика вікових стадій дорослості з урахуванням можливостей розвитку ключових компетентностей особистості //науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2016. №. 5 (2). С. 50-55.
30. Психологія особистості: Словник-довідник. / ред. Горностай П.П. К : Рута, 2001. 320 с.
31. Психологія: Підручник. / ред. Трофімова Ю. Л. К : Либідь, 2005. 560 с.
32. Рачкаускас Г. С., Височин Є. В., Чеботарьов Є. В. Клініко-психопатологічна характеристика соматизованих депресивних розладів підліткового віку на сучасному етапі //український вісник психоневрології. 2014. №. 22, вип. 2. С. 116-119.
33. Роменець В. А. Історія психології XIX – початку XX століття. К : Вища шк., 1995. 614 с.
34. Саврасов М. В. Особливості психологічної структури креативності на різних етапах життєвого шляху особистості //вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Психологія. 2011. №. 41. С. 178-186.
35. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. К : Україна-Віта, 1996. 130 с.

36. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. К : Вища шк., 2004. С. 249-251.
37. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К : Просвіта, 2001. 416 с.
38. Сорочинська В. Є. Теоретичні основи дослідження гендерної соціалізації студентства //вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. №. 11 (2). С. 238-244.
39. Федоров В. Д. Психодіагностика особистості в системі диференціації науково-методичний збірник з 6 брошур/. Хм.РВВ, 1993. С. 42-45.
40. Шиделко А. В. Рівні профілактики статевої деморалізації неповнолітніх дівчат //сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2008. №. 18. С. 160-166.
41. Яковенко О. К. Особливості впливу батьківської родини на психосексуальний розвиток особистості дівчат. – Дис.канд.психол.н.-19.00.07 – педагогічна та вікова психологія./О.К. Яковенко. Х., 2011. 238с.
42. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: навч. посіб., К : Вища шк., 2006. 382 с.
43. Abigail J. Stewart and Christa McDermott. Gender in psychology // Psychology Department and Women's Studies Program, University of Michigan, - 2004. - P. 519-526.
44. Andermahr S., Lovell T. and Wolkowitz C. (Eds). A Glossary of Feminist Theory. - New York: Oxford University Press, 2000. - P.103-104.
45. Bem S.L. Gender Schema Theory and Its Implication for Child development : Raising Gender-Aschematic Children in a Gender-Schematic ciety// Signs: Journal of Women in Culture and Society. – 1983. - No. 8. - P. 598–616.
46. Browerman J., Vogel S., Browerman D., Clarkson F., Rosenkrants P. Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal //Journal of Social Issues. - №28. - 1972. - P 59-78.

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена психосексуальному розвитку дівчат підлітків в залежності від якості батьківського ставлення. Визначена значущість якості батьківського ставлення як чинника, що обумовлює формування статево-рольової ідентичності дівчини та її статевої свідомості.

Висока якість ставлення батька до доньки пов'язана з перевагою жіночих якостей в дівчині, відсутністю будь якого покарання з боку батька.

«Образ тіла» дівчат є гармонійним, вони високо оцінюють свою зовнішність та подобаються собі. Їх статево-рольова модель є андрогінною, а «Образ жіночого» наповнений такими рисами, як: розсудливість, ніжність, скромність, щирість, ввічливість, краса та мудрість.

Низька якість батьківського ставлення пов'язана з відсутністю уваги нерозвиненістю батьківських почуттів, відсутністю уваги до жіночого дівчини. Дівчата підлітки демонструють надлишкову стурбованість до ваги свого тіла та демонструють необхідність відповідати так званим «стандартам краси». Статево-рольова модель є маскулінною. «Образ жіночого» наповнений такими рисами як: стервозність, скандальність, неохайність, незграбність, хитрість, жадібність та впертість.

Ключові слова: психосексуальний розвиток, якість ставлення батька, «Образ тіла», «Образ жіночого», статево-рольова модель.

ABSTRACT

The paper is devoted to the psychosexual development of adolescent girls in relation to the quality of father's attitude. The significance of its quality as a factor determining the formation of a girl's gender-role identity and her sexual consciousness is determined.

The high quality of the father's attitude towards his daughter is associated with the predominance of feminine qualities in the girl, the absence of any punishment by the father.

The girls' «body image» is harmonious, they value their appearance highly and like themselves. Their gender role model is androgynous and the «feminine image» is filled with traits such as: prudence, tenderness, modesty, sincerity, politeness, beauty and wisdom.

The low quality of parental attitude is associated with lack of attention, underdevelopment of parental feelings and lack of attention to the feminine girl. Adolescent girls show excessive concern about their body weight and demonstrate the need to meet so-called «beauty standards». The gender role model is masculine. The «image of a woman» is filled with such characteristics as: pusillanimity, scandalousness, sloppiness, clumsiness, cunning, greed and stubbornness.

Key words: psychosexual development, quality of father's attitude, «body image», «feminine image», gender role model.